

POVERISM

*manifestul unei arhitecturi la îndemână *de la *extreme housing*
la *hiperlocuire*: traectrii&răspântii ale habitatului contemporan
conversii: spațiul reciclat ca material de construcție
* de la *architettura povera* la *poverism**texteritorii:
c u m c i t i m p ă m ă n t u r i l e ? *

florin biciușcă

experimentul "cățelu"

LiterNet.ro 2005

Redactor: delia oprea doprea@litternet.ro

Editor format .pdf Acrobat Reader: delia oprea doprea@litternet.ro

Corectură și control calitate: Geta Rossier grossier@litternet.ro

Fotografii: © 2005 Florin Biciușcă

Text: © 2005 Florin Biciușcă

Toate drepturile rezervate autorului.

© 2005 Editura LiterNet pentru versiunea .pdf Acrobat Reader.

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor situri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sînt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

ISBN: 973-7893-01-8

Editura LiterNet

<http://editura.litternet.ro>

office@litternet.ro

Florin BICIUȘCĂ

Experimentul Cățelu

POVERISM

CUPRINS:

<i>MANIFESTUL POVERIST</i>	7
<i>PREFAȚĂ</i>	9
<i>EXPERIMENTUL CĂȚELU</i>	14
...prispa...	14
...ansamblul...	15
...Biserica...	16
...și casele...	17
...fără urmare...	17
<i>MĂRIREA ȘI DECĂDEREA BLOCURILOR</i>	18
...între niște ziduri.....	18
...o uliță - o scară de bloc.....	19
...ogrăzi suspendate.....	20
...chicinetă mare.....	22
...cratița ca blazon.....	23
...cotropirea balcoanelor... ..	23
<i>FEȚELE BLOCURILOR</i>	26
<i>MARTORUL MINCINOS</i>	29
<i>AMURGUL BLOCURILOR</i>	32
<i>CENTRE DE CARTIER</i>	33
...o structură model.....	34
...tatonări oarbe.....	35

...secretul evident...	36
...altă țintă ratată...	37
...risipirea...	38
MĂSURI	40
...ocaua personală...	42
LOCUIREA DE CRIZĂ	43
...semnele timpurilor...	44
...marea retragere în blocuri...	45
RĂMĂȘITE DE UTOPII	46
...„modernismul” înregimentat...	46
...care viitor?...	47
UN FEL DE CASĂ	49
...stilul...	51
...cu dus și întors...	52
PREFABRICATELE	54
...bucurești iubit...	55
ȘARJÂND	57
...pe un flanc...	57
...și pe celălalt...	59
OAMENI ȘI CASE	62
... un nou personaj ...	62
...casa omului...	63
CASELE DIN „ZIUA CÂRTIȚEI”	66
...să ne înțelegem...	70

NOUL NOMADISM	71
...peste capul comunității.....	73
MODELE CU DE-A SILA.....	75
...poveste veche.....	75
...modelul hilar luat în serios... ..	76
...nevoia de școală.....	76
...despre diminutive... ..	78
...lumea fantastică a știrilor... ..	79
...telecomanda ca buletin de vot.... ..	79
...filmul ca sursă de inspirație a realității... ..	80
...cântăreți muți, dar energici... ..	82
...cere și ți se va da tot ce vor ei.....	82

MANIFESTUL POVERIST

*„Argint sau aur sau haină, n-am poftit de la nimeni;
Voi înșivă știți că mâinile acestea au lucrat pentru
trebuințele mele și ale celor ce erau cu
mine.*

*Toate vi le-am arătat, căci, ostenindu-vă astfel, trebuie
să ajutați pe cei slabi și să vă aduceți
aminte de cuvintele Domnului Iisus, căci
El a zis: Mai fericit este a da decât a lua.”*

(Fapte 20: 33-35)

*Arhitectura poveristă este o formă contemporană
radicală de (re)încreștinare a edificării. Ea este
ecumenică (globală) și parohială (locală).*

1. Arhitectura poveristă se întinde între două limite:
 - a) la un capăt, unitatea de vecinătate, bazată pe proximitate (parohia), respectiv expresia trans-geografică a unității de credință (biserica creștină, una și nedespărțită) și
 - b) la celălalt capăt, textura suprafetei interioare a domesticității, trecând prin spațiul vag al

casei.

2. Scopul acestei arhitecturi este un adăpost pentru fiecare, locuind întreolaltă împrejurul unui centru spiritual și social catalizator.
3. Un scop al locuirii întreolaltă este și ocrotirea celor neajutorați. Fie în clădiri pendinte de centrul spiritual al comunității, fie în spații pendinte de grupul de locuințe sau de locuința însăși, aceștia trebuie să își găsească adăpost și îngrijire.
4. Arhitectura poveristă este autosimilară. Întregul și partea, așezarea și textura zidului interior au același grad de complexitate.
5. Arhitectura poveristă este frugală în mijloace, minimală în volumetrie și reținută în decorație.
6. Minimum de volumetrie. Maximum de versatilitate.
7. Minimum de mijloace. Maximum de gândire proiectivă.
8. Starea de lemn nelucrat: arhitectura este violentă prin natură. Nu interveniți unde nu este nevoie. A construi nu este neapărat o activitate vindecătoare.

Arhitecți, așadar, bine ar fi să:

9. Priviți împrejur: situl, materialele, oamenii pentru care construiți sunt deja acolo.
10. Folosiți și refolosiți - la costuri echivalente - cu predilecție lemnul, pământurile și piatra ca materiale propice unei arhitecturi creștine.
11. Reciclați, combinați, angajați în opoziție vârste și atribute diferite (de agregare, de tactilitate, de dimensiuni) ale materialelor. Puteți combina bambusul cu bronzul, piatra cu trestia. Îngăduiți caselor să moară, desfăcându-se în cele din care au fost alcătuite, după vârsta fiecăreia în parte.
12. Gândiți construcția în devenirea ei, îngăduindu-i să crească și să se restrângă, potrivit necesităților. Casa este un proces, un „nud coborând scara” (Duschamp), nu un obiect finit.
13. Lucrați cu vestigiile, încorporați-le în casele cele noi. Moartea uneia poate fi nașterea celeilalte. Arhitectura, mai cu seamă arhitectura sacră, este arhivală și genealogică. Arhitectura (ne) ține minte.
14. Refolosiți carcase vechi, desemantizate, de foste case, adecvându-le la noi folosințe. Conversiile sunt un semn de înțeleaptă utilizare a resurselor. Casele pot avea mai multe vieți.

15. Lucrați împreună cu comunitatea și indivizii cărora le sunt destinate unitatea de vecinătate, adăpostul social sau locuința. Implicarea acestora reduce costurile, facilitează apropierea construcțiilor de către destinatari și ajută la constituirea comunității sau învecinării.
16. În ceea ce îi privește, arhitecții trebuie să contribuie - voluntar, acolo unde se impune - la rezolvarea acestor probleme ale comunității pe care a găzduit-o sau unde este el (ea) găzduit(ă). Zeciuiala datorată plătiți-o în proiectare pentru comunitate, dăruind celorlalți o lună pe an de voluntariat pentru arhitectura comunitară.

PREFATĂ

Resemnificarea post-stalinistă a arhitecturii vernaculare de Augustin IOAN

Arhitectura stalinistă, ca și fenomenul politic, social și economic care a produs-o, a aruncat în penumbră, cel puțin în țările fostului „lagăr socialist”, atât perioadele de intrare în stalinism (1945-1948, în cazul României), respectiv de ieșire din „stalinism” (violent, în 1956, în cazul Ungariei, sau treptat, începând cu 1953, în cazul URSS și al altor țări). Or, există în ceea ce privește arhitectura și urbanismul o seamă de fenomene de „graniță” pe care aplicarea grilelor de lectură – nu rareori reductive – importate din alte domenii nu le explică riguros. Investigația masivă în arhitectura vernaculară din anii cincizeci și chiar tentativele de a iniția legături de „țesere” a rupturii, produsă de stalinism prin referințe mai mult sau mai puțin explicite la arhitectura autotonă ante-belică, sunt două astfel de fenomene din cabinetul de curiozități al istoriei arhitecturii est-europene și, singur, sloganul „artă națională în formă, dar socialistă în conținut” nu le explică.

Or, imediat după momentul stalinist românesc, din reflexul politicii de distanțare față de Moscova a comuniștilor români, arhitectura vernaculară a început încă o dată să fie curtată de arhitecți, ca o posibilă sursă de inspirație „uitată” sau, mai precis, ideologizată în exces. Din informațiile pe care arhitecți, ai perioadei amintite, mi le-au furnizat în interviurile luate pe parcursul cercetării - și care sunt indirect probate de textele publicate în acea perioadă - arhitectura populară românească era privită ca arhitectură „de stânga”. Într-o dispută asupra felului în care se vor proiecta edificii reprezentative după stalinism, între arhitectura bizantină (de felul celei promovate de arh. Simotta la palatul Patriarhiei, sau cea curtată în spirit modern de echipa care a proiectat Politehnica bucureșteană) și cea vernaculară țărănească, a învins cea de-a doua, mai degrabă din considerente ideologice. În timp ce prima sursă era privită cu suspiciune, fiind arhitectura „claselor exploatoare” și alogene (să ne amintim că

viața politică după Stalin va avea și o conotație național(ist)/șovină), arhitectura populară (i.e. a „claselor exploatate”), în schimb, era pozitivată prin înseși datele sale genetice.

Vernacularul devine o posibilă sursă de „raționalitate” (i.e. de modernitate, din perspectiva discursului hrușciovist: eficiență a folosirii materialelor, reținere în decorație) și, deci, poate fi capabil să irige încă o dată discursul arhitectural „urban” care își uitase pentru o vreme rădăcinile firești¹. El, vernacularul, va putea explica propensiunea către raționalitate a noii arhitecturi socialiste, fără a fi necesar aportul teoretic „cosmopolit”. Din propoziția: *arhitectura vernaculară este arhitectură de stânga și totodată autentic națională* se revendică deopotrivă Nicolae Porumbescu și școala sa autohtonistă ieșeană, dar și naționalismul arhitectural al lui Constantin Joja (exorcizat de culpa apartenenței la extrema dreaptă interbelică și recuperat pentru noul suflu naționalist al politicii culturale românești). Logica textului dedicat de Radu Crăiniceanu arhitecturii „populare” noi din Valea Jaleșului este "reparatorie"

¹"Arhitectura populară, fiind arhitectura satelor, este un produs al culturii țărănești; țăranul are o mentalitate proprie, care se reflectă în toate realizările lui și care se caracterizează prin spirit practic și economie. Aceste trăsături îl fac să trateze problemele de construcție fără romantismul unor orășeni, ale căror dorințe în ceea ce privește casele lor se referă în special la un fals decor stilistic" (Radu Crăiniceanu, "Case noi în Calea Jiului", în *Arhitectura* nr.9/1957.

deopotrivă la adresa vernacularului, cât și a arhitecturii „raționale”, i.e. moderne.

Vernacularul are în subtext și atribute morale: pe lângă „fondul apercceptiv” străvechi (N. Porumbescu) - un nou nume dat „matricei” blagiene -, arhitectura populară absoarbe și raționalizează (optimizând, ponderând) influențele arhitecturii urbane/culte. Țăranii nu se aruncă orbește după modele de aiurea, pieritoare (i.e. au mai mult spirit critic decât locuitorii orașelor). Desigur, există influențe și înnoire, dar „îmbunătățirile le asimilează timp de generații, fiind neîncrezători în anumite noutăți și aventuri tehnice” (ibidem).

Într-un spirit similar - al unui spirit deopotrivă modern și totodată arhaizant, pentru că arhaicul este redescoperit ca o posibilă sursă a modernului - s-au ridicat, de pildă, locuințele minimale din cartierul Cățelu (Șoseaua Mihai Bravu, București, arh. T.Niga și colectiv) între 1955-1957. Pledoaria acestui text pentru conservarea micii lotizări de locuințe sociale, așa-zicând „de urgență”, denumită Cățelu (adiacent șoselei Mihai Bravu) din București vine din mirarea pe care descoperirea, peste decenii, a reliefului mai puțin plat decât am fost tentați să credem – înainte și imediat după 1989 – al arhitecturii românești, ne-o produce astăzi. Istoriile sunt scrise de învingători și, pe rând, masivul corpus de clădiri staliniste și, copleșitoare, revanșa re-

modernizării au putut să trimită, pentru o vreme, în subsolul respectivelor manuale câte vreo „notă” de felul ansamblului Cățelu. Literatura memorialistică² produsă de distinși arhitecți care au crescut în asemenea cartiere, marginale atât la propriu (în raport geografic față de centrul orașului), cât și la figurat (în raport cu fenomenul mainstream al epocii), dar și redescoperirea pluralității modernismelor ne îndeamnă la rediscutarea valorii – azi, incontestabile – a acestor eboșe de arhitectură de cea mai bună calitate. Stranii în epocă, ele își vădesc astăzi, dimpotrivă, „normalitatea” trans-ideologică.

◀ În trecerea de la stalinism la (re)modernism, după 1956, s-a produs și arhitectură care, la standardele economice, dar și politice ale vremii, poate fi considerată „experimentală”. Conservarea, astăzi, a corpusului de arhitectură stalinistă trebuie să aibă drept corolar și păstrarea, pentru nuanțare dacă nu și pentru calitatea - azi - trans-ideologică, a „abaterilor” fie ele și relative, de la dogmă. Or, dacă asupra arhitecturii staliniste se abate fie binecuvântarea corectitudinii politice (restaurarea Stalin-Karl Marx Alei din Berlin, făcută pe alocuri cu materiale superioare celor originale), fie furia desfigurantă a posteriori (cazul

²Florin Biciușcă *Experimentul Cățelu*: București: LiterNet/Paideia (ebook și carte tipărită), Colecția „Poverism” sponsorizată de Fundația Habitat și Artă în România, 2005

„Casei Scînteii” din București, ale cărei decorații „comuniste” au fost violent înlăturate la finele anilor nouăzeci), asupra exemplelor de felul celui comentat aici nu se abate nimic altceva decât uitarea nedreaptă. Tiberiu Niga, un distins arhitect al epocii interbelice, aduce cu sine în proiectul Cățelu un - niciodată dezmințit - interes pentru arhitectura „populară” românească, redevenită palatabilă în epocă datorită, spuneam, invocării caracterului „de stînga” al vernacularului care îl scotea, cel puțin pentru o vreme, de sub stigma orientărilor naționaliste, considerate – încă – de dreapta, dacă nu de-a dreptul „fasciste”.

▶ Justificarea lotizării Cățelu/Mihai Bravu este dublă: pe de o parte, apartamentele de o cameră și de două camere ar avea originea „în locuința noastră tradițională”³, pe de alta, ar relua teme comune arhitecturilor cu experiență în domeniu, nu se precizează care, dar - se înțelege din context - nu este vorba despre cele ale lagărului socialist. Tratarea plastică vorbește despre obținerea - prin proiectare - a unei „arhitecturi umane”⁴, cu toate trăsăturile pe care le recunoaștem canonului modern : „simplitatea formelor, exprimarea sinceră a funcțiunilor”, dar care sunt de

³Arh.T.Niga „Un cartier de locuințe minimale în București” în *Arhitectura RPR* nr.2/1957, p.3. Prezentarea ansamblului în detaliu este de găsit la pp. 3-11 în aceeași revistă.

⁴Idem, p.5.

asemenea de identificat ca fiind proprii și „arhitecturii noastre tradiționale”⁵. Concluzia către care pare să conveargă întreaga argumentație a șefului de proiect, autor al ansamblului Cățelu, este aceea că modernitatea este consubstanțială cu „caracterul propriu al arhitecturii noastre”⁶. Este o idee care, gonflată peste poate de contribuția politicului, va ajunge, peste doar două decenii, să fie teoretizată de Constantin Joja drept atribut al „specificului național românesc”: acela de a fi inventat arhitectura modernă. Până atunci însă, mai e drum de parcurs. Destul să consemnăm aici comentariul lui Grigore Ionescu la adresa ansamblului, căruia îi găsește un „pronunțat caracter autohton”⁷, deși s-ar putea face observația că, în arhitectura vernaculară locală, cu greu pot fi găsite „portice, loggii, galerii și scări exterioare acoperite”⁸, care să poată fi invocate drept precedent. Această observație este de făcut pentru blocurile regulate din ansamblu, care, de fapt, fac referințe la arhitectura urbană a orașelor sud-transilvănene, dacă trebuie cu necesitate găsită o referință din patrimoniul local. Cu toate acestea, casele de colț trimit într-adevăr la casele valahe de deal, sau la culele oltenești, cu pridvoare

⁵Ibidem.

⁶Ibidem.

⁷Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București_ Editura Academiei, 1980, p.643.

⁸Ibidem.

ample, dar și cu acoperișuri mai plate decât „originalele” citate. „Proporții apropiate de cele ale vechii arhitecturi românești”⁹ sunt, într-adevăr, de evidențiat, dacă e să comparăm numai acest mic cartier cu proiectele care, deja, se ridicau în centrul orașului unde, pe Bulevardul Magheru, blocurile post-staliniste se ridicau la proporții ante-belice, de opt și zece etaje. Și, de altfel, arhitectura ulterioară, care a închis - ca într-o fortăreață sau ca într-o rezervație - cartierul Cățelu, este tot de gabarite enorme, dându-i acestuia din urmă o scară mignonă prin comparație, scară pe care aerul pitoresc al întregului o subliniază și mai mult.

În altă ordine de idei, în conformitate cu noile directive ajunse – prin intermediul discursului lui Hrușciiov din 1954, cu privire la activitatea din construcții și arhitectură – și a discursurilor la temă ale liderului local Gh.Gheorghiu-Dej, accentul este pus în primul rând pe caracterul economic al lotizării. De altfel, în prezentarea proiectului, din care am mai citat, arhitectul Niga prezintă drept argument forte, pentru acceptarea proiectului de către autoritățile comuniste, tocmai eficiența producerii sale cam cu aceleași mijloace cu care acestea doreau, inițial, să ridice „baracamente” (locuințe de urgență temporare) pentru a caza populația

⁹Ibidem.

basarabeană, refugiată în România încă din 1941.¹⁰ Prefabricarea mică, utilizarea și reutilizarea schelelor, materialele de finisaje ieftine – toate sunt văzute drept argumente că, la rigoare, caracterul „autohton” nu este neapărat incompatibil cu cerințele construcțiilor moderne.

Din nefericire, starea contemporană a cartierului nu mai este aceea a începuturilor sale. Proprietatea privată a luat în posesie porțiuni masive din spațiul comunitar al ansamblurilor, a închis traseele intra-ansamblu, parcurse furtiv de armatele de copii ale primilor locuitori – emigranții basarabeni – și, mai cu seamă, a alterat arhitectura originală. Clasificarea cartierului Cățelu în patrimoniul arhitectural al Bucureștilor și, prin urmare, conservarea acestuia ar fi nu numai un gest de noblețe pentru calitatea sa indiscutabilă, deopotrivă urbană și arhitecturală, ci și un prilej de a stopa degradarea lui în continuare.

¹⁰Conform lui Florin Biciușcă, tocmai populația basarabeană compactă, de condiție socială joasă și medie, dădea « aroma » micului cartier și drama dezrădăcinării fondatoare a refugiaților sutura compoziția umană și relațiile extrem de strânse de colaborare între locatari.

EXPERIMENTUL CĂȚELU

Un exemplu de arhitectură bună se găsește în București, între o stradă numită „Stejarului” (dacă s-o mai fi chemând așa) și șoseaua Cățelu. Este o grupare de locuințe colective, ridicate prin anii 1956-57 și care i-a adăpostit pe mulți dintre cei alungați de război de prin toate colțurile țării și, mai ales, din Basarabia. Era gândită ca o locuire post-calamitate (calamitatea fiind, în acest caz, războiul). Era o locuire de tranziție și nu containere cu termen de valabilitate prestabilit, care urmau să fie abandonate imediat după reglarea situației. Tranziția îi viza doar pe oameni, construcțiile solide rămânând să adăpostească alte și alte rânduri de locatari.

Ansamblul era compus dintr-o serie de module strânse în jurul unor curți interioare. Modulele, cu parter și un etaj, cuprindeau garsoniere și apartamente cu două camere, ce erau înșirate de-a lungul unor prispe întinse dintr-un capăt în celălalt al clădirii. Prispele, orientate spre curțile interioare, facilitau accesul în locuințe, dar aveau un rol foarte important în viața celor de aici; ele nu doar legau locuința de curte, ci erau spații destinate socializării, legând și oamenii.

Trebuie reținut faptul ca în acei ani se manifesta o criză

cruntă de locuințe. Pe de o parte, mulți refugiați din fostele teritorii românești trăiau în barăci din lemn și se cerea o rapidă rezolvare a situației lor, iar, pe de altă parte, ritmul impus dezvoltării industriale atrăsese în București un număr foarte mare de oameni din mediul rural sau din orașe mici care nu cunoșteau (încă) un avânt similar. În aceste condiții, o garsonieră era un spațiu de locuit mai mult decât satisfăcător.

...prispa...

Ideea de excepție a acestui ansamblu, găselnița genială, era acea prispa. Suficient de lată pentru a nu fi un simplu culoar funcțional, prispa nu avea doar un rol de spațiu intermediar, un tampon între înăuntru și afară, ci era coagulantul comunității.

Viața oamenilor gravita în jurul acelei prispe.

Pe lângă tinerele soții, pe care mentalitatea familiei ori copiii mici le țineau acasă (în ciuda îndemnurilor activiștilor politici de a contribui și ele activ la propășirea patriei), roiau „bunicile” și femeile cu o mai mare „experiență de viață”, pregătite oricând să ofere un sfat înțelept. Cum principala (dacă nu singura) preocupare a tuturor acestora era gospodăria (încă nu apăruseră

„telenovelele” și oamenii își permiteau luxul de a-și trăi propriile lor vieți și de a nu participa afectiv la dramele personajelor din seriale), ele transformau prisma într-un „centru de perfecționare” în ale bucătăriei, în ale căsniciei și într-ale casei în general. Tot aici se adunau pentru a mai schimba o vorba „ca între vecine”, iar mica bârfă inerentă dădea gust și interes conversației (un „chat” - pentru contemporani).

Colaborarea în diverse îndeletniciri conducea la formarea și consolidarea unei comunități. Mai mult, copiii treceau, din multe puncte de vedere, în custodia tuturor membrilor comunității; nu mai era vorba doar de ochiul vigilent al părintelui, de care cel mic era tentat să se pitească, ci funcționa permanent „ochiul public” - „ochiul comunității” - de care aproape orice tentativă de fereală era inutilă. Educarea copiilor era făcută de familie cu ajutorul comunității.

Locul de joacă al copiilor era, bineînțeles, curtea în jurul căreia tronsoanele de locuințe formau un zid protector, descurajând furișarea în lumea periculoasă a străzii, dar și intruziunile nedorite. Iar atunci când ploua ori căldura era greu de suportat, tot prisma oferea locul ideal de refugiu (chiar dacă jocurile nu se mai puteau desfășura cu aceeași risipă de energie). Pe prispă își făceau școlarii și lecțiile, profitând de prezența celor din clasele mai mari sau de îngăduința adulților dispuși să le mai dea o mână de ajutor și, tot aici, își exersau

calitățile didactice, jucându-se „de-a școala” cu copiii de grădiniță. Astfel, mai târziu, cei mai mici mergeau în primele clase de școală, știind deja să scrie, să citească ori să socotească, posedând și un vocabular bogat (uneori, prea bogat); și nici chiar următorii ani nu aduceau foarte multă informație peste cea căpătată, în joacă, de la camarazii lor mai măricei.

Și capii familiilor - bărbații - profitau de prispă - locul nesfârșitelor partide de table udate cu șprîțuri lungi. Lectura ziarelor, în acea vreme, nu prea putea deveni pretext de discuții, cu excepția paginilor de sport, de a doua zi după etapele de fotbal.

Fiind primii ani de televiziune, puținele aparate de recepție erau scoase deseori pe prispe, strângând în jurul lor, ca la o șezătoare, toată suflarea locului.

...ansamblul...

Foarte valoroasă este și maniera de compunere a ansamblului. Nu era vorba de o versiune originală de dispunere a spațiilor, ci de reiterarea tipului tradițional de organizare în care trecerea dinspre spațiul public spre cel privat se face printr-o succesiune de praguri de intimizare, spațiile pierzându-și ușor-ușor caracterul public și câștigând intimitate.

Așa se întâmplă și aici. Din străzile ce bordează gruparea de locuințe se deschid alei, se trece printr-o

suită de ganguri, se poposește în curțile interioare și, apoi, străbătând prispele lungi, se pătrunde în apartamente. Spațiile publice, semipublice, semiprivat și private sunt exemplar susținute de această salbă de spații, făcând ca ansamblul să-și merite numele de locuire.

Și fiecare spațiu era asociat cu un tip de relație între locuitori. La intrarea în zonă, oamenii se salutau cordial - căci toți cei de aici se știau măcar din vedere (și puțin din bârfe); pe alei se mai opreau să schimbe o vorbă cu cei mai bine cunoscuți; apoi, în curțile interioare, se zăbovea o vreme pentru a dezbate probleme de zi cu zi sau pentru a se pune la curent cu noutățile.

Pătrunderea unui străin pe acest teritoriu era reperată fulgerător. Intrusul era interceptat imediat și chestionat în legătură cu treburile lui pe acolo; doar după ce dovedea că umblă cu rost, străinul își putea continua drumul sub o escortă discretă (asigurată de copiii pitiți prin tufișuri și de privirile sfredelitoare ale celor mai în vârstă). Chiar și lucrătorii de pe la instituțiile statului erau temeinic cercetați și orice mișcare a lor era atent supravegheată. Vigilența oamenilor făcea imposibilă producerea unui act antisocial.

Nici măcar o încăierare între copii nu putea dura mai mult de câteva secunde, până când era curmată de intervenția energetică a unui matur.

Nici măcar o discuție conjugală nu putea fi purtată pe

un ton mai ridicat, fără ca să adune imediat vecinii la ușa gălăgioșilor; aceeași vecini care deveneau comisii de împăciuire ad-hoc, în cazul oricăror dispute.

Ansamblul Cățelu permitea și chiar încuraja funcționarea sănătoasă a comunității.

...Biserica...

Biserica din mijlocul așezării completa o locuire tradițională. Mai curios este faptul că ea își ocupă acest loc în vremuri vitrege pentru credincioși, în vremuri declarate atee. Oricum, din punct de vedere topografic, Biserica nu se afla în mijlocul „ansamblului Cățelu”, ci într-un colț al său; dar ea era prezentă în mijlocul enoriașilor.

Construcția nu fusese dintotdeauna o Biserică; fusese altceva; prin anii '40, probabil, oamenii își făcuseră acest dar. Umbla legenda că acolo ar fi fost, la început, o cârciumă. Poate i se inventase această legendă, mai puțin smerită, pentru a arăta că orice loc, ca și orice om, poate să-și găsească drumul către sfințenie.

Biserica era foarte importantă pentru comunitate. La sfârșit de săptămână, nunțile alternau cu botezurile; toate zilele săptămânii găseau curtea Bisericii plină de oameni veniți la slujbă, la spovedanie ori doar pentru a trebălui pe acolo. Se mai repara gardul, se ridica o clopotniță nouă, se văruia, se curăța.

Când ieșea preotul din casă, vestea se răspândea iute și copiii îi ieșeau fugind în cale; toate deplasările preotului se făceau prin culoarul bordat de copii, răcnind „Săru' mâna!”.

Uneori, preotul venea prin micile case pentru oficiali tainice; locuiau acolo tineri ofițeri (și nu numai) cărora „partidul” le interzicea să calce în Biserică. Aducea preotul toate cele necesare și îi cununa sau le boteza copiii acasă la ei. Părintele înțelegea.

...și casele...

Primăvara era un sezon plin de semnificații arhitecturale. Toată lumea ieșea la curățenie. Se săpau micile grădinițe și se plantau flori (e drept - și ceapă, usturoi, roșii...), se grebla, se tundeau copacii. Și se văruiau casele. Însă, aici apărea o problemă: nu existau mai multe case, ci un conglomerat. Dar împrăștierea propriei case nu se împiedica de un asemenea amănunt; fiecare își zugrăvea bucata lui de casă din casa comună. Și, cum oamenii nu-și procurau materialele din același loc și nici rețetele lor de preparare a materialului nu coincideau (în ciuda dezbaterilor aprinse ce se încingeau pe această temă), deși toți își văruiau pereții în alb, fiecare tronson era pictat în alt alb; fiecare familie își marca bucata de casă ce-i revenea cu albul său. Și tâmplăria și obloanele

erau vopsite după aceleași principii - cu același rezultat. La Viena, inițiativa similară a unui pictor dedulcit la arhitectură a stârnit furtuni de entuziasm și de laude la adresa viziunii îndrăznețe a artistului. În „ansamblul Cățelu”, gestul firesc o luase cu mult înaintea ideilor geniului. Astfel percepută, casa tuturor nu era doar simpla sumă a caselor oamenilor, ci devenea prototipul holistic al locuirii.

Păreau niște căsuțe strânse vremelnic la un loc de o mână gigantică, urmând să fie reșezate, cât de curând, la locul lor.

Era ca o promisiune.

Era o amăgire.

Locuitorii de acolo nu mai aveau să se întorcă la casele lor sau în niște case adevărate. Toți se vor fi răsfiat prin „blocurile” din noile și mândrele cartiere. Unii dintre ei au ajuns chiar mai departe.

...fără urmare...

Nu știu să existe vreo mărturie a arhitectului care a imaginat acest tip de locuire, capabilă să ne lămurească asupra surselor sale de inspirație. Nu știu dacă prispa a făcut parte dintr-un scenariu social propus de el sau este doar o simplă trimitere la arhitectura tradițională; oricum ar sta lucrurile, ea și-a dovedit efectele benefice fără ca acest fapt să fi fost, poate, anticipat.

Modelul „Cățelu” a fost un bun început în locuirea colectivă - un tip de locuire în care noi nu aveam experiență. Din păcate nu a fost urmat de alte încercări,

de alte dezvoltări ale temei. Blocurile răsărite mai apoi au însemnat ratarea și compromiterea locuirii colective.

MĂRIREA ȘI DECĂDEREA BLOCURILOR

Pe la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, aflam despre demolarea unor „cartiere de blocuri” de prin Marea Britanie și Olanda. Operațiunea era motivată de creșterea explozivă a criminalității în zonele respective, încurajată (pare-se) de acest tip de locuire. Nu putea să nu ne mire ce se întâmpla; la noi, procentul celor care stăteau „la bloc”, din totalul orășenilor, era foarte mare și avea o tendință ascendentă.

Păcăleala primilor mutați „la bloc”: nu mai tai lemne, nu mai faci focul, ai apă la robinet, curge și apă caldă... MAGIC!

...între niște ziduri...

Până atunci, viața omului se desfășurase „pe lângă casă”. Urmărit pe parcursul unei zile, fie ea de vară ori

de iarnă, s-ar fi observat că el își petrecea mai tot timpul în afara casei: trebăluind prin curte, meșterind ceva, stând la taifas sau mâncând; doar peste noapte se retrăgea în casă; iar nopțile călduroase de vară îl găseau tot afară, pe prispă. Curtea era astfel organizată, încât îi urma modul de viață. Spunând „pe lângă casă”, omul indica o componentă importantă a locuirii: ograda.

La bloc, toate acestea nu erau posibile. Vechiul tip de locuire era numit „casă la curte”, arătând că apartamentul nu era perceput ca o casă veritabilă, iar ceea ce îi lipsea cel mai mult era curtea. Nu există „afară”. Bucățița de balcon trebuia să țină loc de curte; și omul își pune aici băncuța, lipind-o de peretele rece, și își întindea o saltea, ca pe prispă.

Într-un „cartier de blocuri”, până și descoperirea unui anotimp este greu de făcut. Sunt locuri în care nu se vede o frunză căzând. Omul rămâne legat de restul lumii printr-o fereastră; și, dincolo de fereastră, stă ținută o imagine gri, de parcă toate culorile anotimpurilor au fost malaxate pentru a rezulta nici una.

...o uliță - o scară de bloc...

Pentru a elibera terenul în vederea ridicării marilor cartiere, se trecea (fără remușcări) la curățarea de case a unei hălci din corpul orașului, iar oamenii evacuați de acolo erau repartizați în „blocuri”; astfel, primele grupuri mutate în noile construcții erau formate din locuitorii câte unei străzi, luați și redispuși la un loc, pe verticală, pe scara unui „bloc”. Din acest motiv, relațiile stabilite între indivizi, în vremea de dinainte („de la curte”), s-au păstrat (o vreme) și „la bloc”. Doar că vecinii nu se mai deplasau de la o poartă la alta, ci de la un etaj la altul, nu mai stăteau la vorbă peste gard, ci peste balcon ori pe scara blocului, nu mai „puneau țara la cale” sub bolta de viță, din curte, ci făceau „o tablă” în fața blocului. La început, nici ușile de la apartamente nu se încuiau, cum nici ușa casei nu se zăvora, iar la intrarea în apartament se vedeau, deseori, vechii „papuci de curte”, lăsați acolo pentru a nu duce glodul în casă.

Dar „blocul” nu era mediul propice perpetuării relațiilor

dintre vecini, iar oamenii încercau să domesticească noul cadru, adaptându-l la modul lor de viață. Prima generație a încercat din răspuț să-și ducă viața de comunitate în decorul psihedelic al „blocului”. Mai târziu, copiii lor (copiii născuți „la bloc”) nu aveau amintirile unei alte vieți care să mențină legăturile dintre indivizi. Ei s-au izolat în celulele lor, au încetat comunicarea și nu au mai recunoscut „blocul” ca posibil suport al unei comunități. Schimburile de locuințe, din varii motive, au adus locatari noi; și acest fapt trecea neobservat. Ce conta înlocuirea unui vecin prea puțin cunoscut cu alt vecin necunoscut? Cuvântul „vecin” nu mai avea conotații parafamilare, ci desemna doar o relație de tip geografic. „Blocul” corodează comunitățile; încet, el roade legăturile dintre oameni.

În locurile lor de baștină, indivizii aveau repere clare. Exista vecinul din dreapta sau cel din stânga, vecinul de peste drum sau cel din spatele grădinii. Aceștia erau oameni. Când vorbeau despre „Cel De Sus”, era foarte clar la Cine se refereau; doar „la bloc”, „cel de sus” a intrat în vocabular cu un cu totul alt sens; iar de la acesta nu se așteptau la nimic bun (doar la bocăneli ori la vreo inundație). Trecerea la trei dimensiuni pământești trebuie să fi avut darul de a bulversa sistemul de referință al omului. Alienarea individului de la bloc vine și din lipsa reperelor, lipsa locului de referință - spațiul și oamenii care-l populează

Poate că aceste cartiere ar fi fost lăsate de izbeliște dacă nu ar fi apărut, cam la acea vreme, televiziunea, ca o pilulă din aceea care împiedică organismul să respingă un transplant. Televizorul este medicamentul de tolerat „blocul”.

Oamenii blocurilor stau bătuți în cuie, în fața televizorului, căci doar acolo găsesc evenimentele care ar fi putut face parte din viața lor. Dacă ar fi trăit într-o casă.

Și, poate din această cauză, culorile televizorului sunt atât de vii. Sunt singurele culori din viața „la bloc”.

Televizorul nu este o contraofertă la modul de viață tradițional, ci un debușeu atunci când viața nu-și mai poate urma cursul firesc. Este ca „soluția antrenoratului” sau „soluția arbitrajului” pentru sportivii retrași din activitatea competițională; despărțirea definitivă de terenul de sport este alinată, nițel, de rămânerea prin preajmă.

...ogrăzi suspendate...

Satul și periferia nu aveau ambiții de parvenire; orgoliile lor erau chibzuite. „Blocul” a sucit și această realitate.

La noi, modelul de locuire lăsat în urmă de cei mutați „la bloc” a fost (preponderent) unul de tip rural, chiar și atunci când zonele demolate făceau parte dintr-un oraș. Aceasta se întâmpla deoarece și în orașele mari, inclusiv în București, campaniile de demolare, urmate

de campaniile de reconstrucție, au început la periferii. Or, era vorba de acele locuri care, în ciuda statutului lor administrativ, nu difereau cu mult de structura și imaginea unui sat; poate loturile erau ceva mai mici, dar gospodăriile erau organizate în aceeași manieră: grădina din spatele casei, curtea găinilor și/sau grajdul animalelor, acareturi. Cu populația acestor locuri s-a început încărcarea blocurilor.

Mai târziu, blocurile au început să se insinueze și în miezul orașului. Casele celor mai înstăriți ori casele boierești se bazau și ele pe formule apropiate mediului rural. Doar că, în curtea din spatele casei, nu se afla grădina de zarzavat, ci o livadă ca pretext romantic de relaxare, iar păsările și animalele, atunci când existau, erau bine dosite, spre a nu strica buna impresie a musafirilor.

Casele negustorilor și ale meșteșugarilor erau rezultatul unui cu totul alt mod de viață. O bună parte dintre aceste construcții au intrat, la rândul lor, pe lista celor demolate; iar categoriile sociale care le-au supraviețuit au fost îndesate și ele în blocuri.

Ceea ce unea toate aceste tipuri de locuire era faptul că oamenii activau în „bătătura” caselor, pe tot parcursul zilei. Că se ocupau cu grădinăritul, comerțul ori meșteșugurile, ei își exercitau îndeletnicirile acasă. Blocul nu prevedea facilități pentru practicarea

meseriei; drept care, balcoanele și „debaralele” au devenit mici (minuscule) ateliere de cismărie, de reparații ori ceasornicărie; prin băi, frizerii își tundeau clienții vechi și fideli. Chiar dacă dimineața se deplasau la locul de muncă oficial, meșteșugarii își petreceau seara dregând lucruri stricate sau manufacturând tot soiul de ustensile. Oricum, fiecăruia om avea în casă toate cele trebuincioase unor mici cârpeli.

Cei luați de la locul lor încercau să adapteze spațiul strâmt și necooperant al blocului modului lor de viață. Faptul că spațiile puse la dispoziție erau improprii vieții oamenilor este dovedit de felul în care au fost utilizate: au dat fiecărui ungher folosința pe care o socoteau ei cea mai bună și nicidecum cea pe care proiectantul o indicase pe planurile sale. De fapt, orice fel de spațiu li s-ar fi pus la dispoziție, locatarii l-ar fi convertit într-unul apropiat de nevoile lor. Noii locatari, pătrunzând în „apartamentele” cele noi, s-au trezit în fața unor camere cărora nu le vedeau rostul. Nici măcar prezența instalațiilor sanitare în unele încăperi nu era asociată (neapărat) cu o destinație precisă. Și, așa cum Adam a dat nume animalelor după cum a crezut de cuviință, tot așa și oamenii noștri au trecut la numirea încăperilor după cum le venea lor bine. Nu conta ce voise proiectantul construcției; fiecare familie a rostit „apartamentul” după nevoile și priceperea ei. Astfel, acolo unde era dormitorul uneia, alta își avea bucătăria

sau camera bună; doar baia își păstra (în majoritatea cazurilor) rolul, dar și ea mai folosea și la altceva.

Deși bucătăria ar fi trebuit să folosească doar preparării hranei (nu și consumării ei), viziunea utilizatorilor a fost cu totul alta. Oamenii îndesau acolo o masă și se înghesuiau în jurul ei, făcând adevărate numere de contorsionism pentru a se strecura pe scaune; existau și tentative de a se mai instala în bucătărie și o laviță ori chiar un pat; debaralele, atunci când nu erau „ateliere meșteșugărești”, erau desființate și, în spațiul astfel câștigat, se plasau niște scăunele pe post de „băncuța de la poartă, cu măsuță de telefon”; baia era salon de frizerie-coafură, cu servicii prestate de profesioniști sau între vecini (pe bază de reciprocitate); tot baia era spălătorie-uscătorie cu multe sfori întinse în toate direcțiile; „grupul sanitar de serviciu” devenea rapid cameră obscură pentru laboratorul fotografic sau un simplu spațiu de depozitare; balconul era într-adevăr un spațiu multifuncțional: uscătorie, loc de fumat, atelier de reparații, pivniță cu murături, loc de bărfă la o cafeluță și multe altele. Și, pentru că tot era atât de important, i s-a făcut repede dreptate: a fost închis cu geamuri și promovat ca încăpere.

Li se putea oferi orice fel de compartimentare; oamenii încercau să-și organizeze locul și viața așa cum știau să trăiască; sau cât mai aproape. Apartament „de bloc” sau o simplă hală necompartimentată - era același

lucru pentru noii locatari; poate era mai bună o simplă hală, căci zidurile mai mult îi încurcau când începeau să-și administreze spațiul. Bineînțeles, toate lucrurile burdușite într-un loc gândit pentru altă folosință fac ca omul și spațiul să se chinuie reciproc. În ciuda insistenței, viața nu și-a putut găsi vechiul rost în noile blocuri; și nici nu și-a putut croi un altul nou.

Cea mai importantă încăpere a unui apartament, numită de unii „sufragerie”, numită de alții „living”, și căreia i se poate spune „cameră de zi”, seamănă mai degrabă cu un depozit de mobilier: „servantă”, „bufet”, bibliotecă, televizor și combină muzicală, fotolii, canapea, măsuțe de televizor și de telefon, vitrină „de colț” și, inevitabil, în mijloc, o masă în jurul căreia se strâng cel puțin șase scaune pe care nu se poate sta din cauza aglomerației.

Dormitoarele sunt și ele supra-mobilate; „șifonierul” și patul sunt piesele principale; lor li se adaugă multe alte mobile impropriei acestei camere.

...chicineta mare...

Dorința de „schimbare” de după 1989 a avut efecte și asupra „apartamentelor de bloc”. Inspirați de scenografiile din filmele difuzate la televizor, de propriile viziuni, de sfaturile furnizate de gazete ori de ce au văzut prin casele altora, oamenii s-au năpustit asupra

zidurilor, redistribuindu-le sau, pur și simplu, desființându-le. În hăul obținut au fost inventate alte spații; în topul popularității se află „bucătăria americană” (numită așa, probabil, după proveniența filmelor în care s-a văzut așa ceva) - o cameră obținută prin eliminarea peretelui dintre bucătărie și o încăpere limitrofă. Apariția „bucătăriei americane”, în casele din zona noastră, poate fi explicată și altfel decât prin imitarea, fără discernământ, a unui model socotit *a priori* un semn al bunăstării.

„Bucătăria americană” este bunica de împrumut a hiper-bucătăriei, în care multora le place să-și petreacă timpul. De fapt, nu se face altceva decât o operațiune de extindere a bucătăriei într-un spațiu prea puțin folosit; oricum, mai toată vremea și-o petreceau în bucătărie, iar camera de zi era păstrată doar pentru eventualii oaspeți mai pretențioși.

Este doar o bucătărie mărită în care se aduce televizorul și canapeaua și în care nu se aduce biblioteca, pentru că nu are de unde să fie adusă (biblioteca fiind o piesă de mobilier tot mai rar întâlnită). Acest soi de încăpere, de curând introdusă în nomenclatorul de funcțiuni, are, pe undeva, valoarea unghiei lăsată să crească la degetul mic: un rol estetic discutabil și un rol funcțional nu foarte nobil.

...cratița ca blazon...

Camparea familiei în bucătărie s-a bucurat de fel de fel de interpretări. Se dă vina pe gospodina care stă toată ziua în jurul oalelor; se mai spune că este un obicei rămas din vremea în care caloriferele erau reci și bucătăria se încălzea de la flacăra aragazului.

Privind nițel mai atent, acest obicei, foarte prezent pe la noi și mai la est, trebuie legat de obârșia celor mutați la bloc (uneori împotriva voinței lor). Există însă ceva (foarte important) care scapă îndeobște analizelor: viața de zi cu zi a oamenilor se derula în câteva încăperi modeste, dar, în același timp, exista și o „casă bună” sau măcar niște „odăi bune”. Aceste spații erau păstrate într-o stare impecabilă și aveau caracter de reprezentativitate. Aici erau păstrate cele mai bune mobile (șterse și lustruite întruna), cele mai bune preșuri și „cuverturi”, vesela fină și, mai târziu, vase și obiecte din sticlă (cu vădite pretenții „decorative”), la un loc cu fețe de masă și așternuturi bogat brodate. Era spațiul destinat primirii oaspeților și locul de sărbătorire a celor mai importante evenimente ale familiei. Apoi, lucrurile erau curățate și camerele rămâneau închise pentru o altă lungă perioadă de timp. Obiceiul s-a păstrat, și el, „la bloc”. Și cum oamenii nu aveau multe camere la dispoziție, și cum în dormitor urmau să se odihnească, „sufrageria” (living-ul) a devenit „casă bună”. Vestitele „traverse” din in, așezate peste

covoare cu scopul de a le feri de călcătura omului, marcau traseele parcurse de locatari dinspre bucătărie spre dormitoare și retur. Apartamentele „decomandate”, care permiteau scoaterea „sufrageriei” din circuitul curent al casei, aveau cea mai mare căutare, deoarece „camera bună” putea fi închisă cu cheia. De fapt, apartamentul „de bloc” era compus, în viziunea proprietarilor lui, din: bucătărie (camera importantă), dormitor și „casă bună” reprezentată de „sufragerie”. Scenariul de mai sus este valabil pentru prima generație de locatari „la bloc”.

Generația următoare a păstrat doar reflexul statului în bucătărie. Fără motiv. Camera de zi nu mai era „casă bună”, ci putea deveni orice. Și atunci, s-a trecut la pasul următor: spargerea zidului și extinderea bucătăriei în camera care nu folosea la nimic - camera de zi (living-ul, sufrageria).

Sigur, nu toate intervențiile asupra apartamentelor de bloc și nici toate casele nou construite nu beneficiază de organizări de acest tip. Dar numărul lor este suficient de mare pentru a vorbi despre un fenomen.

...cotropirea balcoanelor...

Toamna a mai însemnat, o vreme, și pentru cei „de la bloc”, sezonul murăturilor și a proviziilor de iarnă. Balconul nu era spațiul ideal pentru le păstra, dar era

singurul loc mai dosit; și pentru aceasta, s-au inventat tot felul de metode de a feri produsele de ger, iar „închiderea balcoanelor” a contribuit și la rezolvarea acestei probleme.

Balconul îndeplinea, printre altele, și rolul de ogradă. O ogradă minusculă. Și cum curtea omului fusese o parte a locuirii, și balconul a fost inclus în circuitul cotidian al casei. Balconul semnifica tot ce se întindea (într-o gospodărie normală) între zidul casei și gard, inclusiv băncuța de lângă poartă. Balconul era „locul bun la toate”: avea valențe de curte, de pridvor, de pățul și de pivniță. Și tot aici omenii își fumau țigara, la o cafea, printre rufele întinse la uscat, borcane cu zacuscă și dulceață, butoaie cu varză, damigene, ghivece cu ardei iuți și mușcate.

Din fericire, „închiderea balcoanelor” este o inițiativă de dată (relativ) recentă; altfel, „scena balconului” din „Romeo și Julieta” ar fi semănat leit cu o secvență din „Tăcerea Mieilor”.

Cum „închiderea balcoanelor” era, în același timp, și o bravadă (aproape o formă de dizidență), acest pas nu a mai fost urmat imediat de un altul și mai curajos. Oricum, temerarii făptuitori trăiau sub tensiunea indusă de instituțiile statului care, sub pretextul că geamurile ar încălca excesiv construcțiile, amenințau că vor trece la sancționarea participanților la această campanie

devenită sport național. Nu s-a făcut nimic; iar amenințările circulau mai degrabă ca zvonuri sau erau strecurate ca aluzii pe la televizor. Și nici nu se putea face ceva, atâta timp cât reprezentanții statului erau fruntași la închisul balcoanelor.

Abia mai târziu, zidul apartamentului a migrat până pe buza balconului, desființând până și amintirea curții; oricum, „a doua generație de la bloc” nu avea de ce curte să-și amintească, iar balconul, pentru ei, era doar un spațiu neutilizat. Asta taman când se instaurase statul de drept și fiecare făcea ce voia din apartamentul lui. Împingerea casei până în balcon nici nu era percepută ca o încălcare a legii. Ce? Nu e balconul lui? Legea „cu mâna mea te-am făcut, cu mâna mea te omor” este singura unanim recunoscută pe aceste frumoase plaiuri.

Printre năstrușniciile vremii noi se numără și această invadare a balconului. Aici nu există modele de inspirație (ca la „bucătăria deschisă”). A funcționat o mentalitate neaoșă: să ocupăm minimum 120% din ce avem la dispoziție. Se vede această tendință și când se construiește în oraș, pe un lot oarecare. Proprietarii, dacă ar putea, l-ar ocupa în întregime și, dacă vecinul nu ar fi atent, s-ar revărsa și peste margini. Oricum, peste trotuar tot se mai scoate în consolă o halcă de casă. Fericirea oferită omului de ocuparea haotică a tot

ce are la dispoziție (și mai mult decât atât) este fără seamăn.

Desființarea zidului exterior și reapariția lui pe linia balconului este o operațiune costisitoare. Mai mult, mișcarea implică reorganizarea întregului apartament (cu toată țevăraia aferentă), ceea ce înseamnă încă o cheltuială. În aceste condiții, nu se pot explica intervenții de o asemenea amploare, când o casă nouă ar costa mai puțin. Poate totul pare atât de spectaculos, atât de eroic, încât oamenii o fac strict demonstrativ; să se laude, să arate cum au învins balaurul închis între zidurile “blocului”. Lipsa de evenimente din viața omului, lipsa perspectivelor, lipsa notorietății cauzează frustrări. Și atunci, ce face omul? Pune mâna pe târnăcop și dărâmă zidul dinspre balcon. Cel puțin.

Poate că trăim o frustrare colectivă. Neavând un zid ca cel din Berlin, dărâmăm zidul nostru - zidul dinspre balcon.

Unii (gospodarii) se laudă că au făcut-o cu mâinile lor. Și trec la explicațiile detaliate a luptei lor cu fiarele instalațiilor prin norul de praf ridicat de căderea peretelui. Cei mai cu dare de mână angajează arhitecți pentru a le regândi apartamentul, lăudându-se ca au tocmit un profesionist de primă mână (eventual, și cu apariții la televizor). Dacă bogătanul se simte destul de

deștept ori nu vrea să pară prost în ochii prietenilor săi, face totul după capul lui. Nu ca n-ar avea bani, dar “arhitecții ăștia nu știe nimic”. Și, în fond, e casa lui. Și, bineînțeles, lăbărțarea în balcon se asortează de minune cu o “bucătărie deschisă” - o mega-bucătărie. Abia atunci omul nostru se simte împlinit. Atunci își poate invita prietenii în vizită, descălțându-i cu siguranță la ușă; să se simtă toată lumea bine; așa - în ciorapi.

Câțiva ani buni după război, când situația economică nu tocmai înfloritoare îi învăța pe oameni să se descurce cu ce au și să fie mulțumiți cu ce se poate, copiilor nu li se cumpărau încălțări în același ritm cu creșterea picioarelor. Chiar dacă începeau să poarte ghetele când le erau foarte mari, se ajungea, inevitabil, la momentul în care le rămâneau mici; pentru a le prelungi, totuși, perioada de utilizare, părinții decupau vârful ghetelor și, astfel, degetele avansau fără temă peste ramă. Așa se mai câștiga un răgaz.

Extinderea în balcoane este ca decuparea vârfului ghetei. E semn de timpuri mizerabile.

FETELE BLOCURILOR

Într-un episod al serialului „Seinfeld”, un personaj hotărăște să adune fotografiile tuturor locatarilor din blocul său și să le expună în holul de la intrare. Voia să-i facă pe vecini să se cunoască (mai corect: să-și cunoască numele). Pozele le-ar fi permis să se apropie, salutându-se pe nume. „Asta este lumea în care vreau să trăiesc.”, spunea Kramer - inițiatorul operațiunii și personajul cu idei năstrușnice, pe care le pune în operă cu responsabilitate.

Se vede ușor, atât din acțiunea lui Kramer cât și din reticențele prietenilor săi, că normalitatea instalată în aceste dispozitive de locuire era cea a unei aglutinări de anonimi. Alienarea era acceptată. Un astfel de „bloc” nu are un rol de socializare; el nu vizează servirea unei comunități, ci este o soluție strict funcțională de adăpostire în zonele aglomerate.

„Blocul” vine să rezolve problemele atunci când multe persoane vor (sau trebuie) să ocupe un teritoriu restrâns. Pot exista multe explicații ale acestei dorințe (sau necesități): concepția conform căreia un anumit loc este asociat cu un anumit statut social, apropierea de o zonă de interes, vecinătatea locului de muncă și

scurtarea, în acest fel, a distanțelor parcurse zilnic etc. Mașina a făcut să fie surmontată (o vreme) problema distanței, dar mărirea numărului de vehicule a repus-o pe tapet. Și, cu toate acestea, fenomenul evadării din zonele aglomerate s-a produs, chiar dacă a presupus zi de zi irosirea unor ceasuri bune în ambuteiaje.

Dar, între „blocurile” din miezul unui oraș și cele din „cartierele de blocuri”, există diferențe notabile. De fapt, cartierele sunt alte așezări agățate curios de trupul orașului.

Pentru a ne ușura expunerea, vom numi cele două versiuni: „blocuri de oraș” și „blocuri de cartier”.

„Blocurile din oraș” sunt urmașele locuirii din cetate. Doar că, așa cum și vechiul mod de locuire suferise simplificări prin extragerea din casă a multor funcțiuni și păstrarea ei ca adăpost nocturn, noile „apartamente” sunt reduse la câteva odăițe. Vechile case din cetate încercau să utilizeze cât mai zgârcit cu putință suprafața terenului (pentru a nu forța lăbărțarea așezării). Dar, chiar și așa, mulțimea de funcțiuni aflate în corpul casei conducea la acoperirea unor parcele destul de mari. Iar, atunci când multe dintre ocupațiile omului au migrat în altă parte, casa a devenit inutil de

spațioasă. Și pe amprenta ei s-au ridicat alte construcții în care încăpeau mai puține funcțiuni, dar mai multe suflete. Numărul oamenilor a crescut în cetate și viața lor s-a schimbat. Apoi, casele s-au înghesuit tot mai tare unele într-altele. Chiar și atunci când s-a dorit păstrarea unor clădiri, ele au fost modificate radical; și acolo unde viețuise o singură familie, își găsiră găzduire zeci de oameni. Casa părea să fie tot aceea. Dar nu era; căci viața era cu totul alta.

„Blocurile din cartiere” sunt înrudite cu „orașele-grădini” și s-au dorit alternative viabile ale locuirii individuale. Colectivismul la modă în vremea „socialismului de salon” a stat la originea unei lungi serii de utopii și falansterie. Se dorea eliberarea terenului și îngrămădirea locuitorilor în niște unități compacte, capabile, după „teoreticienii vremii”, să servească mult mai bine nevoile oamenilor. Terenul dintre „blocuri” ar fi urmat să fie destinat unor parcuri străbătute de indivizi încântați de noua lor viață hărăzită de plănuitori. Dar oamenii nu prea mai aveau nici chef și nici timp să se plimbe brambura. Și nici nu erau niște rentieri plictisiți. Mai mult, distanțele creșteau și devenea enervantă străbaterea fără noimă a unor câmpuri pustii. Oriunde aceste experimente au fost făptuite, spațiile libere nu au avut succes; ele au fost ocupate, pentru scurtă vreme, de copii; dar și ei le-au abandonat repede - îi pășteau prea multe pericole acolo.

Locuirea în „cartiere de blocuri” a fost un eșec absolut, apartamentele rămânând ocupate doar în măsura în care oamenii nu aveau unde să plece. Lipsa alternativelor face, ca și la noi, „cartierele de blocuri” să supraviețuiască. Probabil, nu pentru multă vreme.

Între distribuția spațiilor dintr-un „bloc de oraș” și cea întâlnită în „blocurile de cartier” nu este mare diferență. Și acest fapt se petrece deoarece ambele servesc același tip de viață: sunt locuri de adunare a membrilor familiei, după ce sarcinile zilnice au fost îndeplinite de toată lumea și nu au altceva mai bun de făcut. Apoi, toți se uită la televizor. De mâncat, mănâncă fiecare pe unde apucă; mult prea rar se adună în jurul aceleiași mese. Nu prea mai este o „viață de familie”. De fapt, fiecare membru al familiei are viața lui.

„Blocul de oraș” are mai multe variante. Există „blocuri” în zone scumpe, rezonabile sau modeste rău. Aici „blocurile” sunt puse diferențiat la dispoziția diverselor categorii sociale. De la felul în care sunt desenate și acuratețea execuției până la modul de utilizare, diferențele sunt uriașe. Factorul lor comun este indiferența în fața ideii de comunitate (în ciuda comitetelor de locatari mai mult sau mai puțin energice). „Blocurile de oraș” sunt lipite de trotuar și de vecini, ocupând terenul într-o proporție înfricoșător de mare; aceasta este cauza absenței locurilor de

socializare exterioare și a lipsei etapelor de intimizare. Despre locuri de socializare interioare nu poate fi vorba, atâta timp cât se discută în termeni de eficiență. Din aceste motive, trecerea de la spațiul public la cel privat se face brusc; omul trece de la singurătatea de pe stradă, la singurătatea din casă.

„Blocurile de cartier” sunt dispuse după alte principii, iar spațiile exterioare, delimitate de construcții, sunt destinate socializării (sau cel puțin aceasta este intenția). Doar că există diferențe între ce înțeleg proiectanții și ce înțeleg locuitorii prin socializare. Proiectele „blocurilor de cartier” sunt ilustrate cu imagini din curți (să le spunem așa) populate cu personaje antrenate în discuții, copii jucându-se fericiți și bătrâni odihnind pe bănci. Scene idilice. O fotografie făcută în același loc, după ce lucrările de construcție sunt încheiate, nu prea seamănă cu desenul, ci arată un peisaj pustiu și deprimant. Spațiul nu se umple cu oameni doar pentru că ei sunt desenați pe niște planșe, ci trebuie să fie ademeniți acolo. Bineînțeles, terenul neocupat de construcții este administrat de oameni după cum îi taie capul sau este abandonat, dacă nu le este de trebuință, dacă nu le stârnește interesul.

Un loc de joacă pentru copii este ceva mai animat; dar, și atunci, copii se legănă în scrânciob, cam fără tragere de inimă, blazați și întunecați de parcă ar ispăși o

pedeapsă, de parcă ar fi aduși acolo cu forța. Cândva, când prin noile cartiere mirosea încă a var, copii nu aveau „locuri de joacă” amenajate cu leagăne și tobogane, dar transformaseră terenurile dintre blocuri în maidane numai bune pentru a încinge lungi miuțe; practicați și alte jocuri, prea neelegante pentru a fi luate în seama de proiectanți: poarca, lapte gros, leapșa... Aceia nu erau copii triști, pentru că pe ei nu îi învăța nimeni cum să se joace și nici nu-i exila nimeni în „spații special amenajate”. Singurele „dotări” exterioare erau niște umbrare sinistre, cu bănci din beton; acolo ar fi trebuit să stea buncii pentru a-și supraveghea nepoții. Buncii își găseau alte locuri mai prietenoase; doar copii făceau misterioase și scurte vizite umbrarelor; și din acest motiv deveneau, în scurtă vreme, locuri rău mirositoare.

Copiii și tinerii din cartiere se mai strecoară printre blocuri (sau în spatele blocurilor) pentru a se aduna cu cei de seama lor, chiar dacă nu tot ce se întâmplă acolo este de laudă. În acest timp, cei din miezul orașului găsesc spațiile dintre blocuri ocupate de străzi cu un trafic intens; singurul lor spațiu de socializare rămâne strada (trotuarul - mai precis). De cele mai multe ori, neexistând o atracție deosebită în stradă, junele rămâne singur cuc în casă.

„Blocul” este plin de păcate; dar, a pune doar pe seama lui creșterea criminalității, este cam mult. El poate

favoriza această tendință, oferind anonimatul dorit de delicvenți; însă, fenomenul este legat direct de calitatea locatarilor. Faptele rele se petrec acolo unde sălășluiesc persoanele predispuse la așa ceva. În cartierele ieftine, căutate de indivizi fără o minimă stabilitate financiară, frecvența actelor criminale este evident mai mare, fiind mulți cei tentați să-și rezolve

problemele curente în acest fel. În cartierele „de lux”, prin blocuri populate de oameni fără prea multe griji materiale, majoritatea faptelor antisociale sunt comise de persoane din afara arealului. Blocurilor sunt diverse și au fețe diferite. Dar blocurile nu sunt fețele locuitorilor lor. Ci măștile.

MARTORUL MINCINOS

Îndeobște, o casă este croită după felul vieții omului; și, din acest motiv, o casă veche lasă să fie înțeles omul care a locuit-o. Blocurile, cu apartamentele lor replicate în neștire, falsifică realitatea ignorând habitusul și încercând să impună un soi de trai „universal” și neutru (și nesărat) ce se dorea bun pentru toți, dar nu era bun pentru nimeni. Pentru a afla ceva despre cei care au locuit acolo, trebuie urmărit modul de utilizare a apartamentelor și nu structura lor (adică modul în care ar fi trebuit folosite). Și aceasta, deoarece „comanditarul” nu le-a făcut pentru persoane, ci pentru niște abstracțiuni.

Omul și spațiul, în care era nevoit să se adăpostească,

aveau discursuri paralele, vorbeau despre realități diferite. Apartamentele erau la fel de artificiale ca și experimentul social la care participau pe post de factor modelator.

„Blocul” nu este amprenta vieții, ci amprenta unei ideologii. Urmele lăsate de oameni în interiorul ampretei pot vorbi despre chinurile vieții lor, ca radiografia printr-un pantof care arată cât de ghemuit stă piciorul, atunci când este mai mare decât încălțarea aleasă.

Organizarea spațiului ar fi trebuit să urmeze fidel derularea vieții fiecărui individ, fiecărei familii, fiecărei

comunități. Or, decuparea spațiilor din „bloc” era făcută după un scenariu propus (impus) utilizatorului; un scenariu simplist ce nu ținea cont de caracteristicile familiei. Viața indivizilor era imaginată schematic, în câteva tușe. Era luat în considerare un număr oarecare de persoane care ar fi putut compune o familie și se cereau satisfăcute doar o parte din nevoile lor biologice. Numărul dormitoarelor era singura variabilă și depindea de cifra copiilor introdusă în ecuație.

Oricum, apartamentul era un loc de dormit cu anexe destinate hrănirii și petrecerii celor câteva ceasuri rămase neocupate, fiind centrat pe perioada de odihnă dintre reprizele de muncă. Rețeta rezultată era valabilă pentru toată lumea, căci „blocul”, ca unealtă egalizatoare, nu vedea (sau nu voia să vadă) diferențe între indivizi. Nevoile oamenilor trebuiau să fie aceleași. În schema apartamentului nu intra vreun loc destinat cititului. Deși proiectanții prevedeau în camera de zi un loc pentru bibliotecă, conform partiului, cărțile (pare-se) urmau să aibă rol strict decorativ, căci nu există colțisor destinat lecturii lor. Și, dacă în camera copilului se mai putea înghesui o masă pentru lecții, maturii nici nu citeau, nici nu scriau. Un loc pentru hrănire - se mai putea amenaja în camera de zi; mai încăpea acolo și o canapea și (eventual) un fotoliu în fața televizorului; dar, dacă vreun membru al familiei dădea în patima cititului sau a scrisului, nu putea s-o facă decât pe

masa din fața canapelei, închizând televizorul și expediind restul familiei la culcare, ori pe burtă, în pat ori în bucătărie (între aragaz și spălător) ori stând în baie și folosind mașina de spălat pe post de *secrétaire*. Cine ieșea din formula standard a unei familii, era condamnat de apartament la imposibilitatea de a fi altfel.

De fapt, tot apartamentul era croit pentru o familie în care nu se întâmplă nimic: părinții nu îmbătrâneau, copiii nu creșteau, nu se maturizau, nu se căsătoreau. Apartamentul era proiectat pentru un moment din viața unei familii. În ciuda acestui fapt, copiii creșteau și nu mai încăpeau în pătuțul cu gratii, iar întreaga cameră îi cam strângea când intrau în adolescență. Singura soluție a tinerilor de a fugi din cămăruța lor era să-și găsească, în altă parte, un apartament la fel de nesatisfăcător. Iar în vechiul apartament vor rămâne niște oameni în vârstă, cu niște camere în plus ce nu le mai sunt de folos; sau se vor muta toți într-un apartament mai mare unde, claie peste grămadă, vor încerca să se deranjeze cât mai puțin unii pe alții. Chiar și atunci când era vorba doar de simpla cazare a unor persoane, fără alte pretenții, apartamentul se dovedea când prea mic, când prea mare (cu excepția „garsonierelor” care sunt întotdeauna prea mici). Apartamentul de bloc nu putea face față dinamicii familiei.

Atunci când s-au pus la cale „blocurile cu apartamente”, ținta („targhetul” - pentru contemporani) era foarte clară: tinerii veniți să lucreze într-o industrie aflată în plină expansiune; ei urmau să-și întemeieze familii și să aibă copii. Și se făceau apartamente pentru o familie aflată în acest stadiu; planurile de viitor nu depășeau perspectiva unei a doua serii de copii. Bunicii erau departe și nu intrau în calcul. Această lipsă de prevedere s-ar putea pune în cârca avântului revoluționar, dacă nu s-ar fi acționat în același fel, oriunde „blocul” a biruit ori doar s-a insinuat. „Blocul” și „apartamentul” nu-și pot depăși condiția de locuințe de tranzit, de locuire pe termen scurt (cât mai scurt), în așteptarea unei case adevărate.

Între cartierele cu „blocuri” din fostele țări socialiste și cele din restul Europei nu există diferențe notabile la nivelul dispunerii spațiilor. În schimb, diferă mult rolul atribuit lor. Astfel, în estul Europei, apartamentul devenea locuința unei familii pe o lungă perioadă de timp, iar în „bloc” trăiau amestecați oameni plasați în poziții sociale foarte diferite. În vestul Europei, această locuire este una temporară sau destinată (de multe ori) persoanelor aflate în dificultate. Nivelul confortului nu urcă prea mult. Doar în mijlocul orașelor există apartamente „de lux” - în acest caz, contând poziția construcției în urbe și nu calitățile acestui tip de locuire. În miezul orașului, într-un loc cu o densitate uriașă a

construcțiilor, un apartament cu suprafețe mari (sau măcar medii) este semn de bunăstare. O bunăstare cu limite.

Este de remarcă faptul că nu numai fiecare individ folosește apartamentul „de bloc” în felul său, dar și fiecare cultură ori regim politic are propria viziune asupra „blocului”, tratându-l în fel și chip.

Rămășițele „blocului” vor avea darul de a deruta un cercetător din viitor; și îl vor tenta să emită teorii aiuristice.

Rămășițele „blocului” nu vor lăsa lumea viitoare să o cunoască pe cea din vremea nașterii lui.

AMURGUL BLOCURILOR

Ca orice crepuscul, și cel al blocurilor este plin de culoare. Chiar dacă, pe dinafară, nu și-au mai înmprospătat de mult nici măcar vopseaua, devenind tot mai gri și mai mofluze, în interior se produc schimbări spectaculoase.

Ușile de intrare în apartamente au fost schimbate nu numai din motive de securitate, ci și cu vădite intenții estetice; și au fost alese cu multă grijă, după priceperea fiecăruia. Noile uși pot deveni oricând un subiect gras pentru antropologi, sociologi, psihologi și chiar psihiatri. Oricum, după diversitatea lor, putem înțelege că producătorii de uși prosperă și că nu se face economie la imaginație.

Mulți se vaită de hărmălaia formelor și a culorilor din cartierele construite după 1990 (și nu fără temei). Este nimicuța pe lângă defilarea fudulă a ușilor de pe scara unui „bloc”. Ușile, ca niște uriașe palete, izbesc privitorul din toate părțile, bruscând nu numai bunul gust, ci și bunul simț. Este o competiție năzdrăvană între uși care vor cu orice chip să fie băgate în seamă și admirate.

Dar „originalitatea” se propagă dincolo de uși, în valuri tot mai mari; gradul de împopoțonare a apartamentelor

este direct proporțional cu lipsa de discernământ a proprietarilor; în lipsa altor criterii, funcționează principiul „cu cât mai bogat împodobit - cu atât mai frumos”. Este o adevărată erupție de inventivitate prost orientată.

Curios rămâne faptul că mulți au trecut la modificări substanțiale și la aplicarea unor finisaje prețioase (mă rog, costisitoare), schimbând și ramele din lemn ale vechilor ferestre cu cercevele din plastic care încadrează vestitele „termopane” (ca semn al promovării pe scara socială). Aceasta reprezintă, pe de o parte, o investiție mult peste valoarea apartamentului și, pe de altă parte, cheltuielile făcute pentru îmbunătățiri s-ar fi putut constitui într-un fond suficient pentru ridicarea unei case noi (cu „termopane”, bineînțeles). Decizia de a ridica standardul unui biet apartament de bloc, în locul construirii unei case noi, este cel puțin stranie.

Astfel de apartamente alternează curios cu altele, în care proprietarii nu au putut nici măcar să spoiască o cameră sau cu apartamente aflate într-o stare înaintată de degradare. „Blocul” oferă un peisaj pestriț. O oglindă a acestei situații este și parcajul din dreptul clădirii,

unde, alături de mașini scumpe (cu toate „opțiunile”), care piuie amenințător ori de câte ori se apropie cineva de ele, stau mașini modeste (poreclite eufemistic „la mâna a doua”) sau hârburi ruginite.

Cursul firesc al acestor construcții ar fi trebuit să fie, în linii mari, următorul: locatarii lor, pe măsură ce le cresc veniturile, părăsesc apartamentele, vânzându-le la prețuri mici celor cu un potențial financiar modest; apartamentele din blocuri devin locuințe temporare pentru vremuri de restriște sau pentru tineri aflați la începutul carierei. Și totuși, încă nu se întâmplă așa. Poate există deja un mod de viață „la bloc”, de care mulți nu se pot dezbara. Poate generația născută în prizonieratul „blocului” s-a adaptat acestui mediu și încearcă să facă din „apartamente” un spațiu reprezentativ; poate, într-adevăr, aceste celule îi

reprezintă cel mai bine. Poate că „apartamentul de bloc” le vine bine unora.

Cartierele de „blocuri”, cărora li se mai caută întrebuițări potrivite, se apropie de respectabila vârstă de 50 de ani. Curând, ele se vor retrage din peisaj și pare rezonabil să căutăm, mai degrabă, soluții pentru epoca post-blocuri, în loc să ne risipim energiile pentru soluționarea unei crize care, oricum, nu va mai dura mult. Cu sau fără voia noastră, vremea „blocurilor trece” și mulți, foarte mulți oameni vor aștepta rezolvări din partea noastră. Este bine ca acel moment să ne prindă pregătiți.

„Blocurile” își trăiesc amurgul. Un amurg trist. Dar, ca într-un coșmar, zorii de zi găsesc „blocurile” tot acolo... rânjind cinic. Ca niște zombii hliziți.

CENTRE DE CARTIER

Orașul contemporan nu a fost niciodată împlinit. S-a inventat și o meserie nouă - urbanismul - pentru a-l îngriji și s-au tot căutat soluții (numite eufemistic) „de ameliorare” a funcționării lui. De fapt, orașul nu prea

funcționează. El seamănă tot mai mult cu o mașinărie complicată din care sar piese, pufnește, scârțâie, se zgâlțâie; și, în tot acest timp, o echipă de oameni devotați - urbaniștii - roiesc nădușiți, reparând ici,

Înșurubând colo - fără să apuce să dreagă ceva înainte să plesnească în altă parte. Mașina pare că este dornică să se dezintegreze și este menținută într-o oarecare stare de funcționare (ca vai de lume) de cei care mai cred în ea. Problema, permanent evitată în discuții, este cea a dimensiunilor orașului; este prea mare pentru a se mai ține pe picioare și nici proptelele nu-l mai ajută.

Multă vreme s-a crezut că „zonarea funcțională a orașelor” este soluția salvatoare. Era o idee. Doar că realitatea a infirmat-o. S-au pus speranțe și în alte principii teoretice, însă ceva făcea ca toate modelele să se năruie. Ceva fundamental.

Abia când a fost adus în discuție centrul orașului și când el a fost raportat la mărimea urbei, s-a pus, în sfârșit, degetul pe rană. Numai centrul (și acela, uneori, anemic) nu putea susține singur o ditamai huiduma. Nici acum, mulți nu vor să accepte un lucru simplu: există o limită a suportabilității și în cazul centrului. Cei vechi (chiar foarte vechi) știau bine această lecție și prima lor grijă, după marcarea centrului, era să stabilească hotarul - limita dincolo de care o așezare nu se putea întinde în nici un chip. Și pentru această operație aveau reguli stricte.

Ideea „centrelor de cartier” din orașele moderne a apărut târziu, pe finalul unui lung șir de idei strălucite, dar reținute de istorie ca ratări răsunătoare. Propunerea „centrelor de cartier”, ca sprijine ale centrului orașului, nu a dat rezultate mulțumitoare. Și aceste centre „cu răspundere limitată” nu pot oferi o rezolvare (nici un fel de rezolvare) atâta timp cât nu sunt discutate împreună cu masa orașului și mulțimea locuitorilor neconstituiți într-o comunitate.

...o structură model...

Înainte de a vedea ce piază rea nu lasă „centrele de cartier” să funcționeze, trebuie să aruncăm o privire către cetatea tradițională, unde centrul lucrează încă în beneficiul comunității.

Aceste așezări sunt structurate pe mai multe paliere, ca niște talgere suprapuse, străbătute prin mijloc de un ax ordonator (axul lumii), coincidând topografic cu un centru - câte un centru pentru fiecare plan. De fapt, este vorba de o salbă de planuri din care, pentru a ușura discursul, vom extrage doar trei (cele mai importante pentru o așezare).

Fiecare nivel este gazda unui binom indestructibil „grup uman-teritoriu” și reprezintă (enumerând de jos în sus):

familia-casa, breasla-cartierul, comunitatea-cetatea. În această schemă, individul s-ar plasa pe un plan sub cel al familiei. Aceste paliere sunt zonele de interes ale unui om și ceea ce se petrece pe fiecare etaj îl afectează într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de depărtarea de ele, formându-se un univers în trepte.

Prima zonă de interes a omului este reprezentată de familia găzduită de casa sa. Împrejurul familiei se înalță primele ziduri, primele hotare. Problemele casei privesc întreaga familie; în sânul ei există (sau, cel puțin, exista) o ierarhie recunoscută și respectată fără șovăire. În mod normal, deciziile nu se iau „prin vot”, ci, după eventuale consultări, capul familiei este cel abilitat să hotărască (asumându-și toate răspunderile rezultate din aceasta).

Al doilea rând de ziduri se ridică în jurul intereselor economice (interese de breaslă) și sociale; în această incintă virtuală sunt adunate mai multe familii care își apără pozițiile comune. Și aici există ierarhii, și aici sunt persoane care decid în numele unui interes comun și își asumă responsabilitatea actelor lor.

Urmează zidurile cetății, între care își duce viața întreaga comunitate. Este al treilea nivel la care se raportează un om. Aici se discută despre interesele

unei comunități solide, formată din persoane plasate pe mai multe trepte ale unei ierarhii mai ample. Intereselor comunității li se subordonează interesele breslelor și, mai jos, interesele familiilor. Chiar dacă din perspectiva unui om lucrurile se văd invers (pe primul plan stând interesele familiei), el înțelege importanța comunității și se supune regulilor impuse de ea, chiar dacă o face cârtind.

Deasupra cetății se plasează tutela unei regiuni, mai vagă și mai abstractă. Și peste toate acestea stau interese globale, prea îndepărtate de omul cetății pentru a-l face să tresară.

În lumea contemporană, există încă așezări care și-au păstrat structura firească; se întâmplă în regiuni mai puțin atinse de vrednicia industrializatoare. În marile orașe, răscolite de mașinism, cu greu mai putem desluși urme ale vechii organizări.

...tatonări oarbe...

Centrele, într-o viziune contemporană, insistă să răspundă nevoilor indivizilor. Or, centrele sunt ținătoarele comunităților și funcționează deoarece ele au relații directe cu acestea. În noile orașe și în „cartiere” nu există, de fapt, comunități (în adevăratul sens al cuvântului) și, din acest motiv, acele locuri care se pretind centre nu au cui să se adreseze. Marea

greșeală a căutătorilor de soluții pentru „vitalizarea centrelor de cartier” este aceea că uită (sau nu știu) că centrele așezărilor se adresează doar comunităților și nu indivizilor.

În vestitele „cartiere de blocuri”, erau prevăzute niște „centre comerciale și de alimentație publică”, în care se puteau găsi magazine cu produse alimentare și nealimentare, librării, cofetării, restaurante fără pretenții deosebite și cam atât. Erau promovate ca un soi de centre, dar denumirea lor le arăta adevăratul rost: „complexe comerciale” - simple locuri de cumpărături. Acestea nu puteau fi „centre”, fie și doar din simplul motiv că nu serveau comunitatea, ci persoanele. Nu se merge cu toată comunitatea la târguială, deși, ceva mai târziu, au început să se formeze un soi de „comunități” din cei care așteptau răbdători să se „dea” ceva la „alimentară”. Nici în restaurant nu se intra cu toată comunitatea; doar pe terasele cofetăriilor se mai alăturau câte două mese în jurul cărora se strâneau grupuri mai mari de liceeni. Dacă s-ar fi dorit adevărate „centre de cartier”, deși nu se dorea așa ceva, acele „complexe comerciale” nu ar fi fost soluția. Ele nu dominau spațiul și comunitatea, nu aveau cum să fie păstrătoarele unui sistem de valori, ci erau (cel mult) depozite de bunuri materiale.

După 1990, s-a tot împins în față problema „centrelor

de cartier”, poreclite (de astă dată) elegant „poluri comunitare”. Funcțiunile cuprinse în aceste „poluri” coincid cu lista celor din mai vechile „complexe comerciale”. Poate doar cârciuma a fost rebotezată „club”, cofetăria se numește acum „cafenea”, iar „complexul” a devenit „mall”. Prin „polurile comunitare” mai pot apărea „multiplex-uri” (ciorchini de sălițe de cinematograf) și „show-room-uri”. Locul este populat cu oameni (mai mult sau mai puțin) grăbiți, veniți aici cu ținte precise - fie că este vorba de un raid prin prăvălii sau o conversație cu vreun prieten.

„Centrul de cartier”, așa cum este gândit acum, așteaptă ca oamenii să vină spre el. Niște planificatori pun acolo spații publice, după cum cred ei de cuviință. Problema este că locul nu adună comunitatea și nu încurajează o viață a comunității. Nici nu poate.

„Centrul de cartier” ar trebui să fie un coagulant al comunității și nu un colector de indivizi.

...secretul evident...

Încercând să aflăm ce făcea viabil un centru de altădată (și de astăzi, dar prin prea puține locuri), vom observa că el era extras din circuitul cotidian, nu în sensul „blocării” lui, a obturării accesului, ci în sensul manifestării lui. Întâlnirea omului cu centrul se făcea în sesiuni programate riguros, chiar dacă centrul își producea efectele permanent, accesul la centru era

unul ceremonios, fiind cadrul exclusiv al unor ritualuri. În centrul cetății se afla o piață (piața mare) flancată de Biserică și de sediul puterii lumești (palatul nobilului devenit, în timp, primărie). Aici se vine pentru a se participa la **EVENIMENTE**. Biserica va găzdui evenimentul religios. La serbările cetății, lumea gătită umplea piața și, din balconul palatului, primea salutul seniorului (ori al primarului). Acestea erau evenimente și nu întâmplări de fiecare zi. Chiar și latura comercială avea, în acest loc, o tușă excepțională. În piața centrală nu se întindeau zilnic tarabe, ci se organizau „galele” breslelor în cadrul unor târguri-eveniment.

Astfel, centrul comunității este ușor de identificat: este locul în care se desfășoară **EVENIMENTELE** comunității, evenimente care privesc și adună toată comunitatea. „Centrul comunitar” trebuie să ofere cadrul desfășurării evenimentelor comunității și nu ale indivizilor.

Or, a cumpăra pâine, roșii, brânză și ceapă nu reprezintă un eveniment; micile cumpărături sunt episoade banale și nu evenimente.

Acolo se află lucrurile esențiale. Centrele sunt eminamente reprezentative și ordonează viața comunității; acolo se află lucrurile cu adevărat importante. Nu sunt niște prestatoare de servicii, așa cum le privesc mulți dintre proiectanții lor contemporani.

Centrul este prea important pentru a fi deranjat cu lucruri mărunte.

Centrul refuză familiarismele și tocirea prin utilizare frecventă. Centrul impune ținuta ceremonioasă, este distant și senioral. Centrul ordonează și nu se pune pe sine la dispoziție indivizilor.

„Polurile” comerciale nu sunt decât denominări ale centrului.

...altă țintă ratată...

Centrul avea în compunere cele mai importante două clădiri ale așezării (una reprezentând ordonatorul divin, iar cealaltă fiind sediul ordonatorului mundan) și piața ca spațiu unic premergător amândurora. Laicizarea societății moderne scoate Biserica din schemă, transformând-o dintr-o componentă publică într-o preocupare personală. Biserica nu mai are influență în comunitate și, devenind o chestiune de opțiune individuală, dispare din palierul cetății, rămânând să opereze doar în planul familiei (când, măcar aici, membrii familiei aparțin aceluiași rit). Chiar dacă rămâne vizibilă construcția Bisericii, ea nu mai coagulează comunitatea, ci este un loc frecventat de indivizi. Viața de comunitate patronată de Biserică iese din actualitate, iar serviciul religios nu mai este oficiat pentru o adunare, ci în fața unei adunături.

Nici palatul seniorului sau al primăriei nu se simte foarte bine. Nu mai vine lumea aici pentru a se informa ori pentru a dezbate problemele urbei. Deciziile se află din presă iar conștiința implicării în treburile orașului a devenit un deziderat, și nu o realitate.

În centrele noi, Biserica nici nu-și mai află locul; sunt înghesuite tot soiul de construcții cu diverse destinații, care mai de care mai atractive, mai puțin Biserica. Oricum, toate aceste obiective, dorindu-și succesul comercial, au ca țintă cantitatea de vânzări (direct proporțională cu numărul cumpărătorilor și dispoziția lor de a cheltui) și nu pot să se constituie într-un loc destinat comunității, rămânând o destinație pentru târguieli solitare. Comunitatea se strânge în jurul unui sistem de valori la care au acces egal toți membrii ei. Un centru comercial nu poate fi nici măcar un surogat de „sistem de valori”, fie și din simplul motiv că locuitorii unei așezări nu au un „acces egal” la magazine, totul depinzând de puterea de cumpărare a fiecărui individ. Centrului i-a fost amputată o dimensiune - cea transcendentală - și i-a fost altoită o alta mai „profitabilă” - cea comercială. Este drept, lumea modernă este patronată de ban și el nu face altceva decât să încurajeze individualismul. În aceste condiții, dacă acele căutări (de a crea centre capabile să servească într-adevăr comunitatea) sunt sincere, nu trebuie jucată cartea construcțiilor comerciale, ci trebuie

privit în urmă (la vechile modele) și trebuie văzut dacă ele pot avea un viitor.

...risipirea...

Evenimentele contemporane se desfășoară pe ecranele televizoarelor, iar participarea la ele se consumă individual - fiecare om în casa lui, în fața televizorului lui. Se mai întâmplă ca transmisiunile sportive să mai adune câțiva prieteni în jurul aceluiași aparat. Dar „reuniunea” este organizată pentru ca participanții să nu fie supuși presiunii venite din partea acelor membri ai familiilor care nu împărtășesc pasiunea lor pentru sport.

Televizorul nu trebuie făcut vinovat de pălirea comunității. El a apărut pe fondul unui proces de reasezări sociale și a fost primit ca un anestezic capabil să facă suportabilă izolarea de pe urma căreia sufereau locuitorii marilor orașe.

De-a lungul istoriei, adunarea familiei a fost mereu vegheată de foc. Dacă în cetatea antică un clan se strângea în jurul focului după un ritual, familia de mai târziu a păstrat o relație mai relaxată cu el, dar nu lipsită de semnificații. În jurul focului se petreceau cele mai importante momente ale familiei, se mânca, se

purtau discuții despre viața familiei și se luau decizii grave. După o zi de trebăluială, seara îi găsea pe toți membrii familiei adunați lângă foc. Și oamenii aveau ce-și spune. Lumea lor (cea mai apropiată lume a lor) era familia și fiecare individ avea un loc foarte precis în angrenajul ei. Iar focul era garantul familiei.

Astăzi, bineînțeles, prin casă nu mai arde permanent o flacăra. Nici măcar cea de la aragaz nu mai este obligatorie (ustensilele moderne ne-au scăpat și de ea). Cel care mai adună (cât de cât) familia în jurul său este televizorul (deși, multitudinea programelor și gusturile diverse au făcut să răsară televizoare prin toată casa, inclusiv în bucătărie, pentru a evita bătălia pentru controlul telecomenzii). Din multe puncte de vedere, ar fi fost de preferat ca obiectul spre care se îndreaptă atenția (și interesul) familiei să fi fost cuptorul cu microunde (fie și numai pentru că nu vorbește și, în acest fel, îi obligă pe oameni să comunice între ei).

Televizorul vorbește; mai mult, televizorul arată imagini și receptorii omului sunt ațintiți spre el. Poate că bietul aparat nu oferă decât cea mai bună scuză pentru lipsa de comunicare din familie, membrii ei, de fapt, neavând ce-și spune. Si ce să-și spună? Ce s-a mai întâmplat la „serviciu”? Pe cine interesează? În rest, petrec prea puține momente împreună pentru a avea ce discuta. Televizorul înlocuiește focul vetrei; dar focul lui rece nu este focul cel bun.

În orașul contemporan, viața de familie este diluată bine. Nici măcar veniturile membrilor familiei nu se mai constituie într-un avut comun; fiecare cu banii lui, cu bunurile lui. Interesele comune țin mai degrabă de un soi de orgoliu dulceag (de cele mai multe ori mimat). Noroc cu televizorul. Prin el, orășeanul contemporan este atras în mrejele cauzelor globale. El se conectează la evenimente care n-au de ce să-l privească, dar care îi oferă satisfacția implicării în ceva, ca o compensație pentru pierderea adevăratelor sale zone de interes - familia și comunitatea. Omul se trezește într-un loc mult prea mare pentru a avea un punct de sprijin; și ce să facă altceva, dacă vechile sale repere i s-au ascuns?

Omul, în mod normal, ar trebui să fie preocupat de tot ceea ce se petrece pe cel mai apropiat plan - cel al familiei. Apoi, ar trebui ca interesul să mai pălească o dată cu lărgirea cadrului. Evenimentele din viața unei persoane nu sunt tocmai numeroase. De aceea, ele erau întâmpinate cu fast; ele îi marcau (în sens propriu) viața, fiind momente de referință în jurul cărora se organiza întreaga sa viață. Nunțile și botezurile din familia sa ori, într-o mai mică măsură, cele din comunitate erau evenimente pentru care se făceau pregătiri cu mult timp înainte de a fi celebrate și deveneau subiecte de permanentă rememorare; erau borne în funcție de care se măsura timpul și deveneau

repere importante.

Astăzi, un om participă mai mult prin intermediul televizorului la nunți și botezuri transformate în simple întruniri mondene; evenimentele sunt banalizate și sunt percepute ca o caznă sau, în cel mai bun caz, ca o obligație la care trebuie, din varii motive, să se facă act

de prezență.

Lăudata informare prin mijloace moderne facilitează îndepărtarea de sine; interesul față de familie scade pe măsură ce crește interesul pentru probleme foarte îndepărtate, dar toate, grație televizorului, părând că se petrec în băătăura lui.

MĂSURI

Cetatea și orașul se diferențiază prin dimensiunile traseelor, pe de o parte, și calitatea evenimentelor petrecute pe ele, pe de altă parte.

Dacă o cetate poate fi traversată într-un timp (relativ) scurt, la pas și fără multă osteneală, distanța dintre centrul unui oraș și un „centru de cartier” poate fi acoperită repede, doar utilizând un mijloc mecanic de transport. În cetate, leneșă deplasare permite privirii să zăbovească acolo unde îi face plăcere. În cazul orașului, imaginile se perindă cu viteză prin fața călătorului, mai nimic nu poate fi fixat cu privirea și, din acest motiv, nimic nu poate stârni interesul. În aceste condiții, ochiul contenește să mai înregistreze ceva iar drumul devine o așteptare plictisitoare până în punctul

de destinație. Drumul nu înseamnă nimic. Este ca o teleportare dintr-un film S.F. : un punct de pornire, unul de sosire și un nimic lung la mijloc (măcar în filmele pomenite, transferul se face cvasi-instantaneu). Dacă același drum ar fi fost parcurs cu pasul, lucrurile ar fi stat diferit; dar plăcerea parcursului ar fi fost repede învinsă de oboseală și de dorința aprigă de a ajunge o dată la capăt. Ar fi fost un calvar.

Orașul mare oferă omului două variante: plictisul ori calvarul. Și cei mai mulți oameni aleg plictisul, spre bucuria producătorilor de autoturisme.

Cetatea avea (și încă mai are, acolo unde ea a supraviețuit) o „scară omenoasă”. Foarte des, este folosită sintagma „scară umană”, dar prin ea se înțelege

raportul stabilit între un obiect și măsura omului; poate renașcentiștii au fost promotorii ei, iar Le Corbusier și moderniștii au fixat-o în mintea intelectualului modern. „Scară umană” acoperă doar o părticică din adevăr sau un adevăr valabil într-o lume înghețată; dar se scapă din vedere un detaliu: omul (din fericire) se mișcă.

Poate că unități de măsură ca „piciorul” sau „cotul” (ca să nu vorbim de indigestul „metru” care nu are corespondențe naturale) să nu reușească să sugereze deplasarea. Poate că ar fi trebuit instituite alte unități de măsură, fără mofturi, fără fițe de unități de măsură „obiective”, cum este „respirația”. Sau poate că era mai bine să se măsoare totul în bătăi ale inimii (ideea nu este tocmai nouă; se spune că vechii greci măsurau în acest fel performanțele atleților).

Pulsul, ca unitate de măsură, este mult mai elocvent. Aceeași distanță (măsurată precis cu ustensile moderne) parcursă printr-un loc „fără sare și fără piper” și printr-o cetate, nu înseamnă același număr de bătăi ale inimii. Un om, dacă vrea să măsoare un loc, trebuie să poată spune câte pulsații a avut inima lui acolo; nu câți metri are spațiul și nici în câte secunde poate fi parcurs. Omul se mai raportează la un obiect și prin sentimentele pe care le are față de el, prin stările stârnite. Și măsoară cu inima lui.

Obiceiul de a măsura distanțele în metri ne lipsește de

informații esențiale. Prin această metodă și folosind câteva formule matematice simple, ni se spune că putem afla timpul necesar parcurgerii unui spațiu.

Este cât se poate de neadevărat.

Subliniem: este o minciună.

Să exemplificăm. Să presupunem ca avem o stradă, lungă de 200 de metri, bordată de cârciumi (20 de cârciumi... să zicem). După calculele oamenilor de știință, această stradă va fi parcursă în 5 minute. După un bețiv, această stradă se parcurge până în zori sau (mai aproape de adevăr) în câteva zile.

Sau să presupunem că aceeași stradă este flancată de cochete magazine de modă și că invităm un bărbat și o femeie (tânără) să o parcurgă. Bărbatul le va da dreptate oamenilor de știință și va ajunge la capătul străzii în 5 minute. Femeia va ajunge în același punct la câteva minute după ce se vor închide toate prăvăliile.

Ce rost are, în aceste condiții, să măsurăm străzile cu metrul? Cum putem vorbi despre străzi scurte și străzi lungi? O stradă de 50 de metri este lungă sau scurtă? Răspuns: depinde.

Această realitate amintește de secvența domestică, repetată lună de lună, în care soțul privește uluit cifrele trecute pe nota de plată sosită de la furnizorul de telefonie și de soția care se dezvinovățește, spunând că ea nu dă mai mult de un telefon pe zi. Este suficient ca cifrele menționate în factură să fie perfect justificate.

...ocaia personală...

La o judecată pripită, un om, obișnuit cu un loc, îl va străbate mai repede decât un altul aflat la prima vizită acolo. Nu este neapărat adevărat. Prin orașele transformate în „obiective turistice”, localnicii sunt ușor de identificat după mersul lor cu țință precisă și lipsa de curiozitate fățișă. Dar aceasta nu înseamnă că parcurg distanțele mai repede decât un turist; totul depinde de relația lor cu fiecare spațiu. Bineînțeles, nu mai studiază cu atenție detaliile străzii; însă, sunt multe pasaje străbătute greu din cauza deselor întâlniri cu persoane cunoscute; ori zăbovesc prin prăvălii (cu sau fără motiv). Înaintarea le este încetinită și din alte motive decât cele ale unui vizitator. Timpii localnicilor sunt reglați după scenariul vieții lor (care nu coincide cu programul unui turist). Musafirul poate rămâne mai multă vreme în fața primăriei (dacă aceasta are calitățile arhitecturale necesare pentru a-i atrage atenția), în timp ce localnicul trece rar pe acolo și cu treburi clare; el se oprește în fața primăriei doar dacă are vreun anunț de citit și nu pentru a-i admira frumusețea. Turistul nu are nevoie să intre într-o Franzelărie și să poarte o discuție cu vânzătorul ori cu patronul ei; pentru un localnic, acesta este un ritual zilnic.

De fapt, acolo unde locuiesc oamenii, aprecieri de

genul mult-puțin, lung-scurt, mare-mic nu pot fi susținute de unități de măsură „obiective”. Depinde. Oricine a încercat să introducă în casă un brad de peste 3 metri înălțime, care în piață nu părea foarte mare, s-a trezit în situația de a fi nevoit să ajusteze copacul pentru a-l potrivi cu încăperea. 3 metri nu înseamnă mare lucru; depinde la ce se referă.

În piața (al cărui nume se schimbă tare des) de lângă sediul Televiziunii Române, a fost amplasată o lucrare de artă (o sculptură) poreclită de localnici „nasturele”. Pentru a fi văzută, ea trebuie căutată insistent cu privirea, deși se află chiar în centrul pieței. Însă, ea se lasă cam greu observată. Motivul acestei situații este foarte simplu: este un obiect mult prea mic pentru spațiul în care stă. Aceeași sculptură, pusă într-un loc cu alte proporții, ar fi fost remarcată cu mai multă ușurință. După flerul care ne ghidează când luăm astfel de decizii, este posibil ca următoarea locație favorită să fi fost un spațiu prea mic pentru această sculptură.

O stradă anostă poate fi foarte lungă, cum și o stradă plină de evenimente poate fi foarte scurtă (sub rezerva că, prin „evenimente”, fiecare om poate înțelege altceva). Sau, cel puțin, așa pot fi percepute spațiile. O stradă plină de evenimente care captează atenția va părea că se termină prea repede, în timp ce o stradă searbădă pare că nu se mai sfârșește. Și toate acestea, indiferent de timpii „scoși” de trecători. Ce însemnătate

pot avea lungimea și timpul în această ecuație?

Poate că drumul din centrul cetății până acasă să-i fi luat unui om vreun ceas-două, ca și individului modern care se deplasează cu mașina ori cu metroul între centrul orașului și casa lui. Doar că cel vechi și-ar fi umplut timpul cu întâmplări, întâlniri sau momente memorabile. Contemporanul are parte doar de un lung plictis presărat cu mici crize de nervi (venite tot din plictis).

Omul cetății ajunge acasă „up-gradat” de experiențele oferite de scurta sa călătorie. Omul orașului ajunge să tragă un șut zdravăn în ușa liftului defect.

Prin casele cetății se deșartă traista cu povești. Prin

apartamentele orașului se varsă nervii.

Distanțele în cetate sunt mici (dacă este să ne luăm după măsură „obiectivă”), dar sunt parcurse într-un interval de timp mare (tot după măsuri „obiective”). Distanțele în oraș sunt mai lungi, dar pot fi străbătute mai repede. Avantajul pare să fie de partea orașului. De partea orașului - da; de partea omului - în nici un caz.

Aici este problema orașelor moderne: ele ar fi niște mari reușite ale minții omenești, dar, din păcate, ele sunt locuite. Încă. Oamenii sunt singurele piese care nu se potrivesc cu urbea zilelor noastre. Ca niște zombii hliziți.

LOCUIREA DE CRIZĂ

Oamenii s-au dovedit imaginativi și atunci când au găsit căi de a se strecura prin vremuri dubioase. Două metode de a face față primejdiilor se întâlnesc și în zona noastră. Modul în care era structurată o așezare pentru a face față invaziilor spune multe despre timpurile trăite și rezolvările găsite de o comunitate pentru a răzbate prin ele.

Prima variantă este întâlnită în spațiul intracarpatic. Confrunțați cu incursiunile grupurilor de prădători, oamenii acelor locuri au început să-și întărească pozițiile; ori își fortificau așezările, ori recurgeau la o soluție mai economică: își ridicau în preajmă o cetățuie mică și ușor de apărut, în care fiecare familie avea un locușor nu tocmai generos, dar suficient pentru a-și

vedea de ale ei până trece urgia și pentru a-și adăposti averea. În vremuri de restriște, oamenii se retrăgeau vremelnic în cetățuile care ofereau un adăpost rezonabil când mediul devenea toxic. Erau locuri în care viața, de bine de rău, își urma (oarecum) cursul, în așteptarea îndepărtării pericolului și a revenirii la viața „de dinainte”. Năvălitorii puteau distruge casele părăsite, dar nu se alegeau cu mare lucru dacă nu reușeau să cucerească cetățuia. Dar cetățuia nu se lăsa cucerită nici măcar după lungi asedii. Oamenii își protejau avutul rezistând atacului.

Al doilea mod de a reacționa într-o situație similară se manifesta în spațiul extracarpatic și era caracteristic întregului spațiu balcanic. Aici, locuitorii orașelor, văzându-se jefuiți întruna, au avut o cu totul altă atitudine: și-au părăsit așezările. Ei bine, pentru că tâlharii veneau și le luau averea, oamenii au lăsat orașele goale și, încropindu-și (aiurea) adăposturi pricăjite, și-au propus să ducă o viață modestă. Au lăsat orașele goale; să mai vină să prade careva, dacă mai are ce. Iar acolo unde s-au așezat nu aveau mare lucru de lăsat la îndemâna hoților. Le luau un țol, o ulucă? Ce să facă jefuitorii cu așa ceva? Probabil că băștinașii se și amuzau când vedeau cetele înarmate până în dinți, rămase descumpănite în mijlocul orașelor pustii sau cotrobăind prin satele lor fără să găsească ceva de luat. Oamenii locului nu mai puneau preț pe agoniseală. Pe undeva, era și plăcerea de a-l vedea pe

hoț înciudat că este lipsit de obiectul muncii.

...semnele timpurilor...

Felul în care oamenii administrează crizele rămâne amprentat într-o așezare. Mai mult, dinamica vremurilor este și ea ușor de citit. Aminteam de cetățuile în care oamenii se adăposteau doar la necaz. În alte locuri se văd rânduri-rânduri de fortificații. Semn de vremuri grele. Cu cât fortificațiile erau mai solide, mai înalte și mai multe, cu atât mai grele erau vremurile cărora oamenii trebuiau să le facă față, fie că pericolul venea din afară ori dinăuntrul cetății.

Ipotezele (la îndemână) referitoare la prezența fortificațiilor pe hotarul unei așezări iau în calcul doar pericolele care-i pândeau pe oameni din exterior. Se cam uită că teama cea mai mare nu era generată de pericolele din afara cetății, ci cele mai multe și permanente din interior; și cel mai important era cel legat de posibilitatea așezării dincolo de margini. Astfel, zidurile erau (mai degrabă) zăgazuri menite stopării unei posibile revărsări a așezării în afară - în haos. Dar, bineînțeles, fortificațiile erau astfel chibzuite, încât să optimizeze și apărarea locului.

Când viața era mai ușoară, casele oamenilor se relaxau; erau mai mari, distanțele dintre ele creșteau și

nici locuitorii cetății nu se mai căutau cu atâta insistență. Dar, când lumea o lua razna, casele se chirceau și se înghesuiau unele într-altele, iar cetățenii își căutau suportul unii în alții. Strânsoarea oamenilor era proporțională cu pericolul și apropierea (fizică) dintre ei îi mobiliza. Sunt așezări care vorbesc despre perioade senine prin dispunerea aerată a caselor, cum sunt și așezări care vorbesc despre perioade înnegurate prin îngrămădirea caselor din ele. Dar sunt și multe locuri care-și arată pe același teritoriu și epocile frumoase și pe cele furtunoase, arhitectura pulsând o dată cu istoria.

...marea retragere în blocuri...

Din acest punct de vedere, este greu de pronosticat ce vor înțelege, cândva, niște istorici care, să presupunem, vor avea ca izvoare istorice ale epocii noastre doar rămășițele mândrelor „cartiere de blocuri”.

În esență, blocurile ar trăda (ca și cetățile) traiul oamenilor în vremuri neprietenoase. Dar, dacă cetățile favorizau solidaritatea umană, în blocuri acest lucru nu s-a petrecut, ci, mai mult, ele au dizolvat legăturile dintre oameni chiar și atunci când existaseră. În cetăți, strângerea oamenilor era semnul solidarității; în blocuri, ei stau doar „claie peste grămadă”. Adunarea lor în bloc nu era o acțiune voluntară (o opțiune), ci urmau un drum pe care erau împinși. Arhitectura nu mai

mărturisește voința ori mentalitatea oamenilor, ci ilustrează un program politic, un experiment cinic. Blocurile nu sunt răspunsuri ale oamenilor date unui climat ostil, ci comprimări ale spațiului impuse de un mediu artificial.

Poate că blocurile ar semăna cu vechile cetăți, dacă și oamenii din apartamente ar avea la ce case să se întoarcă, atunci când valul nenorocirii trece.

Poate că nu a existat vreodată un cadru arhitectural ideal, dar întotdeauna lucrurile vădeau echilibru. Și nici felurile de locuire nu au fost identice dintr-o parte într-alta a lumii, dintr-o parte într-alta a istoriei. Dar a existat mereu un miez neschimbat: casele îmbrăcau viețile oamenilor. Or, „blocurile” nu manifestau pic de respect pentru viață și nici pic de milă pentru oameni. Experimentul cu „blocuri” a arătat altceva: că ele pot strica traiul și mentalitatea omului. „Blocurile” nu au fost locuri de retragere în vremuri de restriște, ci adăposturile unor oameni căzuți prizonieri într-un experiment lugubru.

RĂMĂȘITE DE UTOPII

„Cartierele de blocuri” sunt scăpările în planul realității ale unor utopii. Marea calitate a unei utopii stă în faptul că nu are corespondent în această lume și nici viitorul nu riscă să fie potcovit cu așa ceva. În acest caz, din păcate, glumele desenate de niște arhitecți (altfel, remarcabili) au avut moștenitori construiți, unii mai pricăjiți și mai belalii - „blocurile”. Proiectele de locuințe colective, întocmite în prima jumătate a secolului XX (venite la braț cu ideologii populiste), pronosticau apariția unor ansambluri complexe, de mari dimensiuni, cu o mulțime de dotări capabile să susțină scenarii sociale (cel puțin) fanteziste. Și, dintre toate cele prevăzute acolo, s-a reținut doar ideea locuirii la grămadă. Astfel, avem toate motivele să spunem că „blocurile” sunt descendentele viziunilor arhitecturale dintr-o epoca dominată de un entuziasm pozitivist.

...,modernismul” înregimentat...

Zbenguiala tinerească a arhitecturii (și, în general, a artelor) din secolul XX a avut ceva nefiresc în ea; această vioiciune excesivă nu ar fi trebuit să fie proprie unei arte aflată la o vârstă respectabilă, ci uneia aflată la primele tuleie. Curente, tendințele sau, mai propriu

spus, schimbările de pe cursul arhitecturii făcuseră parte întotdeauna din alaiul refățuirii lumii. Odată, când lumea pășea peste praguri, hainele i se înnoiau și primea noi găтели în locul celor vechi. Mersul lumii se schimba și alte podoabe veneau să i-l sublinieze și să-i adauge grație. Noile forme nu apăreau dintr-un capriciu, ci erau comenzi pe măsura altei vieți.

Spre deosebire de toate acestea, de comportamentul natural al arhitecturii, vesela dezlănțuire a formelor (de nu demult) nu trăda modificări rapide ale lumii (cărora arhitectura trebuia să le țină pasul), ci erau manifestări asemănătoare celor ale copiilor care, atunci când se plictisesc, devin excesiv de agitați. Într-o lume rătăcită și derutată, arhitectura se manifestă zgomotos, ca pentru a alunga moțăiala și blazarea. Arhitectura a schimbat forme după forme, mode după mode, ca o femeie cochetă care tot încearcă alte și alte culori de păr, nemulțumind-o nimic și revopsindu-se din ce în ce mai des, până când, epuizat, părul cedează. Și femeii nu-i mai rămâne altă șansă, pentru a-și regenera podoaba capilară, decât să se tundă chilug. Minimalist. Modernismul, mișcarea dominantă din acel secol, și-a afirmat vocația anticipativă, dar totul a rămas doar la

nivel declarativ.

Modernismul, cel puțin în anumite filoane ale sale, anticipa viitorul nu ca o continuare firească a trecutului și a prezentului; modernismul, străfulgerat de mult prea multe manifeste din epocă, impunea o fractură considerată absolut necesară. Modernismul promova abandonarea trecutului, vânturând prin fața lumii utopii cu străluciri de strassuri. Și, atunci când au putut să-și construiască manifestele, moderniștii au crezut că și-au creat breșele pe care le vor putea lărgi până când „lumea lor” va face uitată istoria. „Operele” lor, încă lăudate (din inerție), nu au făcut față probei timpului (tocmai ele - cele imaginate pentru viitor) și au sfârșit grotesc, descompunându-se și lăsând să li se vadă trupurile hâde. Construcțiile și ideile lor fără rădăcini nu au putut parazita lumea la nesfârșit și au fost spulberate. O dată cu dispariția ultimilor lăudători ai „modernismului”, o parte din arhitectura secolului XX se va evapora, lăsând în locul ei un hău dureros ca o înșelătorie.

Mulți moderniști au trădat arhitectura, livrând-o ca anexă la un program politic și ca instrument de propagandă; iar „manifestele” au prins iz rânced de chemare obraznică la „lupta de clasă”. S-a indus ideea că viitorul trebuie „proiectat” pe baza unei ideologii politice. Era un viitor încremenit, un viitor care nu permitea alternative, un viitor ca o sentință definitivă.

Modernismul debutase ca o revoltă împotriva anchilozei formelor - incapabile de a se adapta la noua realitate -, împotriva hainelor prăfuite și grele sub care viața răsufla tot mai greu și îi făceau mișcarea imposibilă, împotriva ipocriziei, împotriva lipsei de imaginație și a manierismului tern, împotriva mizeriei decorative sub care nu se mai știa ce se află; modernismul a debutat prin a reda arhitecturii demnitatea. Mai târziu, intențiile sale onorabile au fost colorate tendențios și terfelite fără milă.

Eșuarea manifestelor avangardiste (sau mai curând - utopice) a arătat lumii că arhitectura este deschisă spre viitor (spre un viitor normal), dar nu este capabilă să colaboreze cu un viitor inventat, cu un viitor „proiectat”.

...care viitor?...

Cartierele au răsărit într-un interval de timp relativ scurt: în vreo două decenii după război. Apoi, frenezia s-a mai domolit, o dată cu rezolvarea, în linii mari, a crizei de locuințe din orașe. Această uriașă cantitate de construcții, apărute quasi-simultan, își vor înceta existența tot cam în același timp. Este vorba de spații care adăpostesc foarte mulți oameni. Doar în București, un cartier ca „Drumul Taberei” este populat de câteva sute de mii de suflete. Adunând și locatarii celorlalte cartiere, vom descoperii că este vorba despre aproximativ un milion de oameni care vor afla, într-o zi,

că locuințele lor nu mai sunt sigure. Și toți se vor trezi în această situație, cam în același timp. Și asta, doar în București. Un milion de oameni se vor grăbi să-și găsească o altă casă. De unde atâtea case?

Lăudata rezolvare a crizei de locuințe nu a făcut decât să creeze premisele unei alte crize de locuințe, una mai strașnică. Problema nu a fost rezolvată, ci a fost pasată peste timp altora. Iar maniera pompieristică de a interveni atunci a amplificat și a complicat problemele ce își vor căuta răspuns într-un viitor nu tocmai îndepărtat.

Dacă situația de astăzi se va mai menține o vreme, și nu există planuri de perspectivă care să ne facă să credem altceva, vor exista sute de mii de proprietari de apartamente care nu vor mai face doi bani și vor trebui urgent părăsite.

În cazul în care ar fi fost vorba despre o casă construită într-o curte, o casă devenită de nelocuit, proprietarul și-ar mobiliza resursele financiare și ar apela (eventual) la alte surse de finanțare pentru a demola construcția dărăpănată și pentru a pune în locul ei o alta nouă. În cazul unui bloc acest lucru nu este posibil din cauză că lipsește terenul sau, altfel spus, terenul este în indiviziune și fiecărui proprietar îi revine o bucătică prea mică de teren pentru a-i folosi la ceva. Astfel, acel bloc nu poate fi înlocuit decât cu un alt bloc, cu același număr de proprietari și același gabarit. Și așa, este greu de crezut că toți locatarii vor fi de acord cu

demolarea blocului sau că vor fi dispuși (sau vor putea) să susțină financiar întreaga operație. Astăzi, vedem construcții gata să cadă, dar asupra lor nu se poate interveni pentru a fi consolidate, deoarece nu toți locatarii au cu ce să plătească lucrările. Și nu se poate ieși ușor dintr-o astfel de schiză.

Multe vedete, neacceptând adevărurile mărturisite de riduri, își decupează trupurile ori mai adaugă pe ici - pe colo câte ceva, crezând că minciuna (cochetă) oferită celorlalți poate să păcălească și timpul. La aceeași vârstă, bunicuțele de pe la noi (de pe la țară) brodează la zestrea nepoatelor, căci realismul nu le-a părăsit și vor să lase ceva în urma. Bunicuțele nu se mai gândesc la ele, ci (firesc) la generațiile din urma lor.

Tot așa, există o mulțime de planuri care urmăresc cosmetizarea „cartierelor de blocuri”. Dar lucrarea nu mai seamănă a arhitectură, ci a chirurgie plastică. O pierdere de timp și de bani. Tratamentul decent ar fi: o „aspirină” (să-i mai ia din dureri) și demararea pregătirilor pentru intrarea în scenă a generației următoare. Altfel, inevitabilul colaps al blocurilor ne va prinde cu „lada de zestre” golită de multiplele și inutilele „operații estetice” aplicate hârburilor.

UN FEL DE CASĂ

„Casa poporului” trebuie privită cu ceva mai multă atenție, deoarece ea a devenit peste noapte un model. Într-un moment în care se băjbăia după repere, ea a impus criterii (para)estice celor fără un aparat critic.

Înainte de 1990, înțelesesem (greșit) că toată lumea ura „casa poporului”; credeam că presupusa repulsie era generată de identificarea unor carențe estetice și că acesta era singurul motiv care-i făcea pe oameni să întoarcă privirea de la ea. Poate doar arhitecții (cu siguranță - nu toți) și alți câțiva oameni obișnuiți cu exigențele arhitecturii o vedeau în această lumină. Ceilalți vedeau în ea doar locul misterios care absoarbe banii ce li s-ar fi cuvenit lor; bani luați pe neîntrebatelea din buzunarele tuturor, pentru a fi îngropați în coșmelia lui „nea Nicu”. „Casa poporului” însemna (într-o viziune majoritară) motivul sărăciei lucii, al beznei, al frigului, al alimentelor proaste și al foamei. „Casa poporului” era considerată cauza tuturor privațiunilor de ordin material. Aveam să aflăm mai târziu că, doar pentru foarte puțini dintre noi, „casa poporului” însemna expresia unui sistem politic halucinant.

În 1990, cineva spunea că nu este exclus ca, într-o zi, „casa poporului” să înceapă să placă. Nu părea

plauzibil. Nu existau temeieri (din nou... estetice) pentru ca așa ceva să se petreacă.

Și totuși.

Tare repejor s-au auzit evocări lacrimogene ale anilor de trudă la mărșul „obiectiv”, s-au adus în discuție calitățile excepționale ale materialelor utilizate acolo și migala lucrătorilor. Și, ca și cum toate acestea ar fi fost argumente valabile, s-a decis: „casa poporului” este frumoasă pentru că acolo este munca oamenilor. Propunerile din proiectele prezentate la concursurile de arhitectură, lansate în vederea rezolvării gravelor probleme generate de „casa poporului”, au fost ușurel date uitării... și liniștea s-a așternut.

S-a spus că trebuie să fie ceva de capul „casei poporului” dacă vin atâția oameni (de prin străinătăți) s-o viziteze și să se minuneze. Trageți pe mal monstrul din Loch Ness și să vedeți cum se produce imediat cea mai mare îmbulzeală din istoria omenirii.

S-a spus că mulți au admirat „casa poporului” pentru frumusețea ei. Contează cine judecă. Nu oricine are acest drept.

Oricum, nu aceasta este problema. Vuietul admirativ s-a pornit și nu putem decât să asistăm neputincioși la

întețirea lui. Și, dacă tot nu ne putem permite decât statutul de chibiți, măcar să disecăm procesul în urma căruia ne-am pricopsit cu obiectul acela și să analizăm modul în care el ne influențează orașul.

Primul aspect demn de toată atenția este un adevăr cunoscut, dar prea puțin subliniat: comanditarul nu știa ce vrea. Comanditarul, fiind o singură persoană (mă rog, două), își dorea această casă pentru uzul său exclusiv; dar, în mintea lui, nu exista (și nici nu putea exista) un proiect; și nici măcar animal nu era, astfel încât să existe undeva, în genele sale priceperea de a-și face cuibul. Poate că nici nu resimțea nevoia unei proiecții limpezi a intențiilor sale, în ciuda impresiei lăsate că arhitecții nu se ridică la nivelul lui și sunt incapabili să-i urmeze indicațiile clare. Cel mai probabil, „casa poporului” virtuală, cea din mintea comanditarului, era un amestec de imagini neclare ale unor locuri care-l impresionaseră de-a lungul timpului. El nu putea să acceseze o „bază de date” sistematic întocmită; și amintirile-i erau variate: de la castele regale, până la pălăria de cow-boy primită în dar la Dallas. Nu putem ști ce i-o fi plăcut mai mult sau ce și cum i-o fi rămas în memorie. Așa cum arată acum, „casa poporului” pare să fie un amestec de construcție sovietică și castelul din mijlocul Disneyland-ului, plus alte multe ingrediente folosite fără măsură.

Neștiind ce anume caută, dârzul comanditar nici nu a

știut ce să aleagă din oferta de proiecte prezentate; și s-a agățat de ceea ce oferea premisele unor „îmbunătățiri” viitoare, pentru a ajunge, într-un final, la casa visată de el și, prin el, de întregul popor (cică). A ales un suport moale pentru amintirile și impresiile sale. Problema care îl tot necăjea stătea în faptul că realitatea trebuia să se potrivească peste prea multe fantasmе care se contraziceau în capul său. Și neexistând o idee ce se cerea urmată, o idee care să pună ordine în harababura gândurilor, care să sorteze imaginile, modul de operare era unul adițional, ca un colaj de obiecte alăturate la întâmplare. Nici arhitecții nu puteau lucra coerent în aceste condiții.

Lipsa unei intenții clare de ordonare se vede în construcția (oarecum) terminată. Seamănă cu acele case de prin sate - casele de „modă nouă” - unde nestructurarea spațiilor a condus la croirea unui culoar de pe care se intră, și în stânga, și în dreapta, în niște celule impersonale; că-i dormitor, că-i „sufragerie” ori bucătărie - toate-s la fel, interșanjabile și fără o relație oarecare între ele; totu-i otova.

Imaginile unor holuri mari, pe care le-a vrut replicate la o scară mai mare, veneau din ceața amintirilor; dar nu reținuse (sau nu avea cum să rețină) că spațiile acelea erau articulate după un algoritm; nu înțelesese ritualul casei sau poate că, puse unele peste altele, imaginile se pierdeau de rostul lor și rămâneau doar simple

impresii.

Și detaliile răzbăteau la fel de vag din amintiri.

Mai mult, voia ca totul să poarte o amprentă personală și o tentă „națională”.

În neostenita sa hoinăreală prin lume, văzuse în multe case elemente decorative vegetale. Pe de o parte, trebuia să fie în rândul lumii și, din acest motiv, umple capiteluri și ancadramentele cu frunze săpate în piatră. Pe de altă parte, își propusese să surclaseze tot ce se făcuse până atunci și, pentru a-și arăta talia colosală, face niște capiteluri uriașe la coloane pe măsură. Și ca să fie național, alege numai plante locale spre a folosi sculptorilor drept model: frunze de dovleac, traista ciobanului ș.a.m.d.; uita un amănunt: că doar denumirea lor era neaoșă.

„Ctitorul” nu pricepea că fiecare element decorativ avea o semnificație îmbogățită și reformulată pe parcursul a mii de ani, că fiecare bucățică dintr-o formă este o parte dintr-un vocabular natural, rescris întruna. În „casa poporului” decorația nu susține un discurs al spațiului, nu-i slujește ierarhizarea, rămânând într-un registru plat.

Coincidența (oare?) face ca nici „casa poporului”, nici Bucureștii să nu aibă centru ordonator. În ambele cazuri există explicații. Lipsa centrului este o hibă pătrunsă în oasele orașului.

Casa fără centru („casa poporului”) s-a vrut centrul unui oraș; și nu a fost. Și nu putea să ajungă un centru al

unui teritoriu, atâta timp cât nici ea nu avea un centru.

Poate orașul a vrut așa.

Atât de criticatului oraș și atât de hulitei case li s-au reproșat multe. Dar nu li se țintește marele handicap: lipsa centrului, lipsa regulii, lipsa ordinii. Trăind în aceste locuri, poate nici nu mai observăm ca lipsește ceva; un „ceva” esențial.

„Casa poporului” este casa unui individ, privită (surprinzător!) cu jind de mulți invidioși. Casa vorbește de însingurarea unui om care nu a mai încăput în acest univers și și-a făcut el un altul.

„Casa poporului” este construcția dintr-o lume paralelă, fără un centru capabil să o țină agățată aici; o casă alunecată în lumea lui „eu-supremul”, populată doar de însingurați.

...stilul...

O întrebare își găsește greu un răspuns: „casa poporului” are un stil?

Trebuie stabilit, mai întâi, ce este „un stil”. Dicționarul nu este foarte precis în această privință. Istoria arhitecturii arată, însă, că stilul este produsul unui mod de viață, al mentalităților dintr-un anumit loc, într-un anume timp. Stilul este rezultatul unei acțiuni colective. Or, dacă ar trebui să ilustreze „stilul” acelor vremuri, nu „casa poporului” ar fi cea mai potrivită alegere, ci cartierele de „blocuri”; dar și acelea sunt mincinoase;

acolo întâlnim o propunere de viețuire nicicând acceptată de locuitori.

„Stilul casa poporului” poate fi asociat doar cu viața sau fantezmele unui singur individ (mă rog, doi), este un „stil personal”, atât de personal, încât nu mai respectă definiția stilului. „Casa poporului” avea un stil doar în imaginația făcătorului ei, și aceasta, numai dacă el chiar credea că supușii săi trăiau și gândeau ghidându-se după instrucțiunile lui. Ar fi trist ca acela să fie „stilul” vieții pe care el credea că ne-o oferă; „stilul” din visul lui - coșmarul nostru.

...cu dus și întors...

◀ Din foarte multe puncte de vedere, mahalaua s-a insinuat în oraș prin intermediul „casei poporului”.

Mi-e teamă, însă, că mahalaua se poate simți jignită; în mahala se cunoaște diferența dintre bine și rău (chiar dacă între ele nu se găsește o graniță netă, ci se întrepătrund, generând nepermis de multe tonuri intermediare), în mahala, oamenii sunt conștienți de încadrarea faptelor lor, atunci când săvârșesc acte antipatice (chiar dacă se pitesc sub straturi de scuze). Mahalaua are „principii” la care se raportează (chiar dacă „principiile” formează un sistem plin de licențe). Mahalaua stă cu spatele la haos (chiar dacă are călcâiele lipite de el și chiar dacă amână la nesfârșit joncțiunea cu ordinea); mahalaua își promite că va fi circumscrisă spațiului consacrat.

Mahalaua, locul din coasta cetății, nu era (tocmai) un „spațiu ordonat”, cum nici în haos nu stătea cu amândouă picioarele - lumea jumătății de măsură. În principiu, acest spațiu nu poate fi numit un „spațiu de tranziție”, chiar dacă era plasat între ordine și haos; el ar putea fi confundat cu un spațiu ordonat, având o comunitate, un teritoriu oarecum definit, principii (elastice), o autoritate civilă și, de multe ori, o autoritate religioasă. Doar că acest loc nu funcționa (cu adevărat) independent, ci se lipea de un spațiu ordonat, de la care împrumuta (cu multe aproximări) valori. Mahalaua era o imitație, o replică a spațiului ordonat, era târâmul compromisurilor. Mahalaua era guvernată de un sistem de valori lax, era lumea în care orice „idee” era acceptabilă. Acolo exista un soi de „onoare” și oarece „limite” care glisau rapid dacă situația o cerea. Nu era un spațiu amorf, ci unul cu o geometrie într-o permanentă și imprevizibilă schimbare. Acolo porunca „să nu furi” se transforma în „să nu prea furi”. Și era respectată (în versiunea revizuită).

Casele din mahalale, strânse în jurul așezărilor, sunt ocupantele unui spațiu straniu - nici prins în rigorile unui loc ordonat, nici pradă haosului - un loc suspendat între lumi, un loc al nesfârșitelor aproximări. Mahalalele sunt, într-un fel, rigolele locuirii.

Dar mahalaua este o formațiune complexă și plină de surprize, părând să adune casele de pe drumuri.

Cu alte cuvinte: mahalaua recunoaște (fie și aproximativ) un sistem de valori, un centru. În acest timp, „casei poporului” îi este străin centrul; și pentru ea nu există nici o speranță.

Probabil, „casa poporului” a fost acuzată de „mahalagisme” doar din cauza gesturilor sale exotice, din cauza stridenței ei. Acestea sunt cele mai evidente apropieri. La rândul ei, „casa poporului” împrăștie aceste „calități” în restul orașului, împuindu-se într-o veselie; „casa poporului” a ajuns să semene cu o matroană epuizată de farmece (dar masivă și autoritară), înconjurată de replicile sale mai tinere, dar nu mai puțin păcătoase.

Însă, ceea ce mai iradiază în urbe este de o mare gravitate și pagubele produse nu se cantonează doar în plan estetic. La o adică, o casă își mai poate schimba imaginea, dacă substanța ei este sănătoasă. Or, tocmai părțile consistente ale locuirii, straturile ei profunde sunt alterate prin luarea ca model a „casei poporului”.

Casa, singură pe o ditamai tarlăua, a devenit un ideal pentru cei predispuși la apucături de același fel cu cele ale „mărețului cârmuitor”. Egocentrismul trădat de „casa poporului” este o invitație la inițiative similare din partea oricui se consideră „buricul pământului”. Astfel de oameni nu sunt interesați de vecinătatea construită sau umană. Dacă cineva trebuie să-și pună casa după o regulă, atunci, ceilalți trebuie să-și așeze casele după

regulile improvizate de ei; un alt regulament este un afront adus acestui soi de indivizi. Ei nu recunosc regulile, căci toate regulile „sânt făcute pentru proști”. În schimb, regulile născocite spontan de ei sunt singurele valabile și nu au nevoie de susținerea unor argumente. Cei astfel croiți au găsit în „casa poporului” încurajarea de a acționa după cum le tună.

O mulțime de case noi sunt de un gust (cel puțin) îndoielnic. Dacă cineva îndrăznește să se lege de calitatea lor, proprietarii se oțărăsc imediat, pentru că (nu-i așa?) important este să le placă lor. Persoanele respective, urmându-și involuntar „modelul”, comandă case zidite după „concepțiile” lor, ignorând regulile estetice sau inventând principii estetice și gramatici arhitecturale personale.

Casele de acest fel își impun voința și ignoră cu aroganță tot ce le înconjoară. Sfidătoare, își fac loc cu forța; și nu contează ce alte case ori ce alte vieți zdrobesc; oricum, alte vieți nu sunt la fel de importante ca ale lor și nimeni nu merită să le treacă prin față.

„Casa poporului” sosește într-un loc, de care nu-i pasă, și își face singură legea. La fel și „puii” ei de prin tot orașul (și de prin altele). „Casele-pui” sunt nepăsătoare la tot ce este acolo unde au „descălecat” și cer ca lumea să se raporteze la ele. Dar nu se pot impune, indiferent câte zorzoane și-ar pune pe ele.

Modelul impus de „casa poporului” este „în ograda mea fac ce vreau”. O asemenea abordare a locuirii nu poate conduce niciodată la formarea unei comunități. Mai mult, atunci când apare un asemenea implant într-o comunitate constituită și funcțională, „casa-pui”, în ciuda faptului că vrea să preia controlul, nu reușește decât să se izoleze (fără să-i pese). Cam același lucru s-a petrecut și în cazul „casei poporului”.

Și din acest punct de vedere, legătura cu mahalaua nu prea poate fi făcută. În mahala exista o comunitate; or, „casa poporului” și „casele-pui” sunt inapte la a se integra într-o comunitate, sunt materializări ale însingurării; și nici măcar pentru mahala nu sunt bune. „Casa poporului” își depune ouăle prin bătăturile altora. Și, uneori, sunt clocite din nebăgare de seamă ori dintr-o toleranță greșit înțeleasă.

PREFABRICATELE

Pe lângă patima citatelor, care ocupă spații tot mai consistente atât prin cărți, cât și prin discursuri, alt mod de a mina comunicarea este utilizarea „prefabricatelor”. Nu este vorba de prefabricatele din care sunt alcătuite puzderia de „blocuri” din orașele noastre, ci la enunțurile prinse din zbor și re-livate des și enervant, ca adevăruri absolute.

În esență, „prefabricatul” este tot un citat, dar al unei idei. Ambalajul cuvintelor este prea puțin important, iar sursa nu este nicicând menționată, deoarece ori nu este cunoscută ori se consideră că este vorba de un adevăr vechi de când lumea.

La televizor, în conferințe docte sau în discuții particulare, „prefabricatele” însoțesc implacabil expunerea. De cele mai multe ori asistăm la un montaj de „prefabricate” și nu, așa cum ne-am putea aștepta, la un discurs original. Orice tentativă de a pune sub semnul întrebării „prefabricatul” se izbește de un dispreț nedisimulat al partenerilor de dialog ce maschează imposibilitatea susținerii aserțiunii.

„Prefabricatele” nu sunt judecate; ele sunt preluate. sunt comode și nu urzică pe nimeni, căci au apucat să imunizeze auditoriul sau sunt, pur și simplu, inofensive. Uneori, valoarea „prefabricatului” nu se ridică peste

nivelul unei gogomăanii; dar este o gogomănie acceptată de toată lumea.

„Prefabricatul” este o proteză a inteligenței. Cu o proteză ici, cu o proteză colo, discursul capătă grația și vioiciunea lui „Robocop”.

Într-un clasament personal, sintagma „Micul Paris” ocupă un loc de frunte printre cele mai iritante „prefabricate”, cu atât mai mult cu cât rostirea acestor vorbe se face când afectat, când pe un ton ce amintește de sunetele emise de o duduie într-o cunoscută reclamă la șampon.

...bucurești iubit...

Pe unul dintre canalele românești de televiziune (al căror număr nu-l mai știu și nici nu mă mai străduiesc să-l aflu), într-o seară, se derula un concurs de frumusețe: „Miss nu-știi-ce-țară-latino-americană”. În principiu, nimic pasionant. Doar că era vorba de o ediție jubiliară (se împlineau 50 de ani, de când fetișcane emoționate aspirau la recunoașterea supremă - titlul de „Miss”). De aici se intră într-un delir păstos, cum numai la noi - latinii - se poate întâlni: erau invitate câștigătoarele titlurilor de la primele ediții. Fostele frumuseți, ofilite de ani, coborâte dintr-o mașină a timpului „horror”, trăiau, încă, în atât de îndepărtatele lor clipe de glorie. Pășeau mândre, de parcă mai aveau ceva de arătat, căutând (sau cerșind) cu disperare admirația în ochii uimiți ai spectatorilor (care încercau

că-și ascundă consternarea sub aplauze viguroase). La fel și Bucureștii își plimbă pe podium trupul maltratat, acoperit de haine ponosite și rupte - și ele strălucitoare odată, lăudându-se cu unicul compliment primit de la cineva, cândva: „MICUL PARIS”. Un simplu compliment transformat în titlu și motiv de fală veșnică; iar imaginea de azi nu ne lasă să știm dacă avea oarece acoperire.

Nu cred că un arhitect ar fi putut asemena Bucureștii cu Parisul. Sau, poate, doar dacă s-ar fi aflat la capătul unei lungi serii (cu seri lungi) de chefuri prin multele case care s-ar fi înghesuit să-l ospăteze, în buna tradiție bizantină, să fi lăsat să-i scape așa vorbe; dar, și atunci, oricât și-ar fi fost de îndatorat, tot nu este clar cum ar fi putut să apară în mintea omului această alăturare.

Cu siguranță, în locuri mult mai orgolioase, calificarea orașului ca un „Mic Paris” ar fi stârnit valuri de mânie printre localnici; și obraznicul autor al spusei ar fi fost izgonit cu pietre. Dar suntem aici. Și ne plac dulcile minciunile, și nu lăsăm orgoliul să ne strice bucuria.

S-ar putea ca niște clădiri ridicate de arhitecți francezi (puține) ori casele făcute după o „modă franceză” aproximativă ori ceva decorații lipite pe fațade să fi făcut ca Bucureștii să pară că iau pulsul Parisului. Dar, dincolo de zidurile caselor, lumea (chiar dacă vorbea fluent franțuzește) și viața erau fundamental diferite de impresia pe care o puteau lăsa. Și, dincolo de case,

orașul era și însemna cu totul altceva față de presupusul său model.

Parisul are un centru la care se raportează cu mândrie locuitorii săi; un centru care îi reprezintă, un centru recunoscut și prin care ei se exprimă ca o comunitate. Un centru responsabil de viața oamenilor și de sistemul lor de valori.

Bucureștii nu au avut niciodată un centru adevărat. Bucureștii s-au format prin adunarea sub o poală administrativă a mai multor așezări; fiecare avea centrul ei, fiecare cu Biserica ei. Cum arată și numele, Bucureștii sunt mai multe localități rostite o dată. Punerea acestora la un loc nu s-a făcut simultan cu crearea unui centru coordonator, capabil să le subordoneze pe cele existente. Nu s-a construit o ierarhie a centrelor cu paliere de autoritate. Bucureștii nu au avut vârf. Chiar și astăzi, tentativa de a identifica un centru al orașului este o “misiune imposibilă”.

Au tot fost încercări de a corecta acest neajuns; ultima oară, s-a demolat în dușmănie pentru a face loc unui “centru civic”. Dar Bucureștii nu au recunoscut niciodată centrele propuse. Le-au izolat și le-au respins, cum face orice organism cu un corp străin, pătruns hoștește în el. Prin locurile vrute, în timp, centre, se mai țin astăzi “zile ale berii” sau alte manifestări populare numite în derâdere “concerte”. Oamenii se strâng acolo doar pe durata întâmplării și, apoi, eliberează zona în

viteză, ca alungați de duhuri rele. Rămâne un pustiu prin care trecerea este întotdeauna grăbită. Un loc gândit și dorit ca un spațiu căutat de cetățeni se dovedește incapabil să le încetinească pașii.

Bucureștii s-au consolat amăgindu-se cu ideea că ar avea mai multe centre - mai mulți poli capabili să-i tuteleze teritoriul. Poate de aici vine și credința locală (și atât de aburitoare) după care ar exista mai multe adevăruri. Orașul a impus un fals prin modul lui de a fi. Și oamenii orașului au început să creadă că fiecare poate avea adevărul lui; mai mult, că fiecare poate glisa lejer și elegant de la un adevăr la altul, cum se mută sprinten dintr-o mahala într-alta, imediat ce gazda îl caută să-i ceară chiria.

O fi dispărut “Micul Paris”? Cu siguranță, NU. Au dispărut Bucureștii. Acei București. “Micul Paris” nu putea să dispară fără ca, mai întâi, să apară; or, el a apărut doar într-o zicere plăcută auzului, flatantă, dar cu o discutabilă susținere în realitate.

Bucureștii au dispărut sub ploaia de blocuri strivitoare de case și de feluri de viață.

Bucureștii au dispărut alungați de capriciile unor fanfaroni.

Bucureștii au dispărut trădați de ce le era mai drag: inacțiunea.

Bucureștii au dispărut pe limba lor.

Și dacă ne place să spunem Bucureștilor “Micul Paris”,

atunci “Micul Paris” a dispărut din cauză că n-a avut un Centru veritabil ca liant și pavăză.
Cineva spunea (tot pe la televizor) că “Bucureștiul este

ca o femeie frumoasă pe care nu o iubește nimeni”.
Frumos spus.
Da’ și să iubești doar din milă...

ȘARJÂND

Curioase vremuri trăim. Până și timpurile au „fan-cluburi”.

Unii agită lozinci ieftine, proclamând „supremația prezentului”, fălindu-se că „își trăiesc, din plin, clipa”; alții se încrâncenează în viitor, crezând că lumea începe mâine, iar un al treilea grup face din trecut unica țintă a admirației lor.

Fără să le pese de vâlva stârnită în jurul lor, trecutul, prezentul și viitorul își văd liniștiți de treabă scurgându-se dintr-unul într-altul, viitorul retrăgându-se prin prezent în trecut.

Pasiunea pentru istorie este firească și demnă de laudă. Și, dacă viitorul se cere ferit de plănuirile greșite și de gesturile necugetate din prezent (cel puțin, așa ne spun participanții la numeroasele mitinguri de protest), istoria are avantajul că nu trebuie „apărată”, ci doar descoperită; asupra trecutului nu se mai poate interveni; este drept, el - trecutul - poate fi prezentat

selectiv (și, în acest fel falsificat) sau, mai rău, poate fi inventat; însă, adevărul există (unde, acolo) și are obiceiul de a ieși, până la urmă, la lumină (când este ajutat nițel).

Arhitectura nu trebuie să-și poarte trecutul în spinare, ca pe o povară. Trecutul este sprijin, este terenul solid pe care arhitectura trebuie să pășească. Sigur, trecutul nu este omogen; în el sunt perioade bune și momente de rătăcire; important este ca arhitectura să-și știe care-i calea justă.

Cursul vremurilor nu trebuie priponit de trecut, ci susținut de trecut.

...pe un flanc...

Baricadarea în trecut conduce (cel puțin în arhitectură) la moduri de operare lipsite de luciditate, atunci când este vorba de o „întâlnire de gradul III” cu istoria. Multe principii fără susțineri solide, care și-au câștigat

credibilitatea prin enunțarea lor repetată, au devenit reflexe profesionale și sunt executate fără a le mai interpune filtrul judecății.

Una dintre rețete, aplicată mai des în exercițiile de arhitectură și întâlnită mai rar în practică, constă în sugerarea siluetei pierdute a unei clădiri năruite. Astfel, peste ruinele fostului edificiu se înalță o nouă construcție, alcătuită din materiale evident contemporane, cu intenția declarată de a mima configurația inițială a casei. Este lăudabil faptul că nu se operează cu materiale similare celor conținute de ruină și nu sunt utilizate tehnici vechi. Dar trebuie analizat mai atent un astfel de produs. În primul rând, se naște o nedumerire: la ce este bună această clădire? La ce folosește ea? Întregirea edificiului se pare că s-ar face pentru a „sugera” volumul inițial. Adică, se face un fel de fantomă a vechii clădiri.

Ce trebuie să ne spună structura ridicată peste vechile pietre? Ne spune cum *arăta* casa? Nu! Casa nu arăta în felul acesta (și, evident, nici promotorii metodei nu susțin una ca asta).

Ne spune cum se trăia în acea casă? Nu acest lucru se urmărește.

Ne redă vechea „atmosferă”? „Atmosfera” nu prea este cuantificabilă și, în consecință, beneficiază de darul impreciziei. Dar nici „atmosfera” nu poate fi avansată ca motiv serios.

Atunci, ce ne spune minunea asta de lucrare?

Ne spune ce gabarit avea construcția inițială. Atât.

Oare nu era mai simplu și mai onest, ca lângă fragmentele de construcție să se pună un panou pe care să fie scrise dimensiunile obiectului? Lungimea, lățimea, înălțimea și gata.

Pentru a înțelege mai bine, să procedăm la transferul acestui caz pe un alt suport. Să presupunem că este vorba despre un colțisor rămas dintr-un vechi manuscris. Restul foii a ars. La noi a ajuns doar bietul peticuț pe care se mai întrezăresc, parcă, vreo două litere. După metoda descrisă mai devreme, vom purcede la răvășirea arhivelor lumii pentru a afla fostele dimensiuni ale manuscrisului. După o lungă alergătură și beneficiind de noroc, aflăm ce mărime avea manuscrisul și trecem cu bucurie la reconstituirea formei lui. Ar mai fi un amănunt: VECHIUL MANUSCRIS CONȚINEA UN TEXT. Prin întregirea obiectului, nu am făcut să reapară textul pe pagină. Nici nu se putea. S-a refăcut un obiect fără partea lui esențială: MESAJUL. La ce folosește peticul lățit dacă nu conține substanța pentru care a fost făcut - TEXTUL? La ce a folosit atâta muncă dacă nu a condus la ceea ce este important: REFACEREA MESAJULUI?

Sau putem analiza un alt caz, în care peticuțului găsit i se cunoaște mesajul de când era el întreg; textul a

parvenit pe căile ocolite ale unor copii. În această situație, stăm bine: cunoaștem textul - cunoaștem partea (cu adevărat) importantă a manuscrisului. Bucățița din manuscrisul original poate să zacă liniștită prin sertarele vreunui muzeu și nu are rost să-l reîntregim.

Revenind la construcția noastră (cea înălțată peste dărăpănătură), putem spune că atât timp cât MESAJUL CASEI este pierdut, simpla refacere a gabaritului inițial este un deranj nechibzuit și nu ne oferă prea multe informații esențiale.

Dacă gabaritul casei reprezintă „memoria locului”, atunci este destul de puțin.

Acea structură nouă ne poate furniza măcar o „impresie” (greu de controlat) despre cum arăta construcția originală sau despre cum se desfășura viața în interiorul ei? Se știe ce rol important joacă tipul de material, culoarea și textura lui. Un perete din piatră și un perete din lemn, având dimensiuni identice, înseamnă lucruri complet diferite. Simpla schimbare a unei culori ne aruncă într-o altă lume de semnificații. Și nici viața nu poate fi „sugerată”. Într-un loc în care se trebuia cândva, nu putem înțelege viața acelor oameni, sprijinindu-ne privirea pe turiștii care mișună cu aparatele de fotografiat aninate de gât. Nu ne despart de trecut doar hainele, ci și atitudinile. Nu putem înțelege viața unor oameni care-și știau cu ochii închiși

fiecare colțișor al casei, bântuind alături de oameni care, fiindu-le străin locul, se împiedică la fiecare pas. Acest tip de abordare a întâlnirii cu trecutul și-ar putea găsi surate în lumea teatrului. Scenografia a inspirat crearea unor spații similare în siturile arheologice. Doar că teatrul se folosește de o convenție pentru a-și comunica mesajul artistic, iar scenografia susține ideile unei lucrări dramatice. Situația nu stă în același fel, când se instalează un „decor” peste ruine. Acolo nu au ce „piesă” de teatru să slujească. Noua construcție nu are un MESAJ propriu (și nici nu-i este permis să aibă). Este o metodă de operare, trebuie utilizată cu multă prudență, deoarece nu poate căra din trecut date importante și contează prea mult pe imaginația privitorului.

...și pe celălalt...

De multe ori, trecutul este confundat cu tradiția. Cu siguranță, tradiția vine din trecut, este prezentă și are un viitor. Dacă ceva a existat în trecut și, din varii motive, s-a stins înaintea zilelor noastre, aceea nu este o tradiție. Tradiția nu poate fi decât vie (și, mai ales, vieaie). Unele culturi au pierit din cauze naturale ori în urma unor accidente istorice. Acelea nu sunt tradiții, deoarece absentează din lumea contemporană; sunt doar niște culturi pierdute. Astfel, expresii care includ cuvântul „tradiție” („culturi tradiționale”, „arhitectură tradițională”, „comunități tradiționale”) nu se pot referi

decât la procese aflate încă în desfășurare. În acest context, formulări de genul „nu-mi place arhitectura contemporană, ci arhitectura tradițională” nu au sens, deoarece tradiția, prin definiție, trece și prin zilele noastre în drumul (dorit) spre viitor. Sintagma „arhitectură tradițională” se poate traduce prin „o linie a arhitecturii deschisă cândva și urmată în continuare, cu variațiile formale inerente parcurgerii timpului”. Știm cu toții că, de fapt, prin „arhitectură tradițională” sunt indicate niște formule plastice practicate cândva și ieșite din modă. Este un fel de refuz al modei zilei și nu se referă la partea consistentă a arhitecturii sau a tradiției. Se face referire doar la elementele decorative din epoci trecute, gustate încă de cei care nu reușesc să pătrundă dincolo de pojghița trecătoare a arhitecturii. Fondul solid al arhitecturii, dacă este o „arhitectură tradițională”, există în continuare, chiar dacă linia croielii sale s-a mai schimbat. A propune un salt în istorie înseamnă desființarea tronsonului dintre momentul ales ca reper și contemporaneitate. O asemenea operație radicală se poate face doar în condițiile în care se constată că o bună bucată de vreme a însemnat rătăcire curată și se cere o rectificare a traseului; și nu înseamnă, așa cum par să dorească unii, un popas definitiv într-o clipă trecută. Iar, dacă prin „arhitectură tradițională” se face referire la formele construite ale unei culturi dispărute, atunci, nu se mai poate face nimic; o cultură dusă este dusă definitiv, iar

cererea repunerii ei pe tapet nu este nici măcar amuzantă.

„Arhitectura tradițională” face parte din peisajul „culturii tradiționale” a unei „comunități tradiționale”. „Culturi și comunități tradiționale” există și funcționează, chiar dacă multe nu se regăsesc întotdeauna în marile aglomerări umane și nici nu fac plinul programelor de televiziune. Orașele contemporane, multe puse peste așezări cu o istorie îndelungată, și-au datorat dezvoltarea explozivă tocmai înlocuirii societăților vechi cu unele de tip nou. Relațiile cerute pentru o bună funcționare a unei societăți bazate pe industrie nu erau compatibile cu structurile de până atunci, iar tradiția a mai funcționat în forme aproximative sau a fost sufocată.

Poate, „noul tip de așezare” - orașul - este leagănul unei noi tradiții. Dar, înainte de a hotărî dacă este posibil, trebuie să vedem prin ce s-ar putea defini o tradiție. Miezul ei nu poate fi compus decât dintr-un sistem de valori și o comunitate aderentă la acesta. Orașul modern nu pare să fie dominat de un sistem de valori cu un contur ferm, ci oferă imaginea unui caleidoscop din sisteme de valori cu geometrie variabilă; se poate vorbi despre asocieri de sisteme de valori, despre coalitii de sisteme de valori, despre compromisuri acceptabile între sisteme de valori, dar

nu despre un sistem de valori dominant.

Printre atâtea transformări radicale, preocuparea pentru asigurarea continuității este meritorie și necesară; doar că interesul nu trebuie focalizat pe aspectele strict formale.

Există părerea că, dacă a existat undeva o casă și aceasta a fost demolată, noua construcție, ce se va ridica pe acel loc, trebuie să amintească de predecesora și, eventual, să păstreze în trupul său relicve ale celei vechi.

În toate culturile, actul edificării este un gest ritual legat de actul întemeierii Lumii. O lume nouă se face din nimic și înseamnă instaurarea ordinii în haos. Din acest motiv, o lume nouă nu are amintiri dinaintea Facerii ei, tot așa cum nici o casă nouă nu poate avea amintiri dinaintea înființării sale.

Într-o istorie, sunt momente după care totul trebuie luat de la capăt. O familie poate să fie nevoită să-și radă casa pentru a-și croi o altă viață, într-o altă construcție. Amintirile familiei nu se pierd și nici nu depind fundamental de obiecte. Avem un exemplu celebru: POTOPUL. Dumnezeu observase că lumea se înrăise și rățăcea. Decizând să curme decăderea, EL oferă un viitor unei singure familii și șterge restul de pe fața pământului. Dumnezeu distruge orice urmă materială a lumii celei vechi și rele, dând omenirii o nouă șansă.

A nu se uita că o casă nouă înseamnă o istorie nouă - intrarea într-o lume nouă. Demolarea casei vechi echivalează cu eșaparea lumii vechi și, prin apariția unei noi construcții, se lansează alte vremuri. O casă trebuie lăsată să-și ducă viața cum se cade; dar când ea se prăpădește, vine o alta care, întâmplător, ocupă locul lăsat gol.

O lume nouă înseamnă o lume pornită de la ZERO amintiri. Doar alții își pot aminti că acolo a fost altceva, dar casa cea nouă nu are asemenea responsabilități; ea se îngrijește doar de propria istorie și de lumea pe care o reprezintă. Într-o familie, fiul preia amintirile tatălui, deoarece ele fac parte din amintirile casei lor. Dar, dacă un tată nu are un fiu căruia să-i lase această moștenire și familia se stinge, nu poate veni altcineva să-i ia cu japca istoria; iar atunci când se mai întâmplă așa ceva, se cheamă uzurpare și este condamnată cu vehemență. La fel, nici casa nouă nu se poate pretinde urmașa alteia a cărei lume s-a surpat.

În planul așezării, lucrurile se petrec la fel de firesc. O casă pierită e o celulă pe care organismul cetății o va înlocui cu alta nouă, dar care va prelua funcțiile celei vechi. Pentru cetate nu este important să păstreze neapărat o celulă oarecare, ci ca fiecare casă (mai veche ori mai nouă) să funcționeze corect în angrenajul general. Degeaba se păstrează pereții unei case dacă

acolo începe brusc să se petreacă altceva. Totul se dă peste cap. E ca și cum s-ar cere ficatului să funcționeze ca splina, în virtutea dispozițiilor emise de o „comisie de specialiști”. În asemenea situații, prima grijă a medicilor este aceea de a menține funcția și, dacă vechiul organ nu-și mai poate face treaba, se trece la înlocuirea lui cu unul sănătos. Or, în arhitectură nu se regăsește întotdeauna această optică și, dacă o casă se dovedește neviabilă, se păstrează zidurile și i se dă un rol (eventual) la nimereală. Nici o funcțiune nouă nu este mai bună decât cea veche. „Studiile”, care relevă că structura unei localități s-a schimbat și se cer îndesate alte funcțiuni în case vechi, nu dovedesc

decât că organismul așezării este în pragul colapsului. În arhitectură, înlocuirile de case, capabile să asigure supraviețuirea orașului, sunt privite ca atitudini dezgustătoare, în timp ce zăpăcirea urbei, prin obligarea caselor să îndeplinească misiuni pentru care nu au fost pregătite, trece drept un gest respectuos. Omul modern s-a arătat nemulțumit de faptul că Altcineva l-a proiectat și că nu este rezultatul propriei sale creații. Pradă acestor frustrări, omul modern se răzbună pe oraș sau poate își verifică aptitudinile de demiurg. Privind orașele noi, putem bănuși ce ieșea dacă omul și-ar fi fost inventatorul.

OAMENI ȘI CASE

Este foarte probabil ca o zicere înțeleaptă de genul „e curtea mea și fac ce casă vreau în ea”, atât de bine cunoscută nouă, trădând o înțelegere greșită a dreptului la proprietate și neînțelegerea relației complexe dintre o casă și spațiul dimprejurul ei, să-l fi convins pe Peter Eisenman să ceară casei să-și depășească statutul de „bastion al rezistenței” și să se implice în lumea căreia îi aparține și pe care trebuie să

o illustreze.

Exponentul acestei mentalități, la noi, este „un nou personaj”.

... un nou personaj ...

“Noul personaj” le știe pe toate, are păreri în toate și, în momentul în care dispune de un cont suficient de mare în bancă, își și exprimă punctele de vedere, punând în

legătură directă cantitatea de bani deținută cu dreptul de a face judecăți de valoare.

“Noul personaj” e convins că bogăția îi conferă competențe nelimitate (și înțelepciune... și frumusețe...). Eroii lumii moderne sunt bogații. Ei devin modele ce se cer urmate. Toată lumea pare să fie de acord că nu există (și nici nu e nevoie să existe) o legătură între valoare morală, capacități intelectuale (sau coeficientul de inteligență) și bogăție; și totuși se vorbește despre cei bogați ca despre „oameni realizați”, iar despre ceilalți, ca despre niște „ratați”. În acest fel, banul devine unitate de măsură a valorii umane, iar singurul țel valabil ar fi „succesul financiar”; restul e moft. Banul devine singurul ordonator într-un spațiu în care nu e instituit un sistem de valori. În adevăratul spațiu ordonat, banul e o biată unealtă, „o valoare mijloc” și nu o „valoare scop”.

“Noul personaj” nu comite decât gesturi egoiste. Chiar și atunci când face „donații”, o face pentru a se pune în valoare ca filantrop și nu se dedă la gesturi anonime.

“Noului personaj” îi este dragă vorba: „gusturile nu se discută”, pe care o întărește, pentru a elimina orice dubiu sau orice ripostă, subliniind: „cum ziceau și anticii”.

“Noul personaj” e convins că „gustul” lui nu poate deranja ci, mai mult, este admirabil și e o dovadă a unei culturi solide, a experienței de viață scoasă întruna la înaintare sau, măcar, a numărului mare de călătorii prin

lume; argumentul infailibil rămâne: am văzut în străinătate, de parcă „străinătatea” și „bunul gust” ar fi neapărat sinonime.

“Noul personaj” caută să-și afișeze „valoarea” (în numerar) prin semne cât mai evidente, capabile să „sară în ochi”, dacă nu cumva să „scoată ochii” celor din jur. El se crede admirat; chiar invidiat; mai mult, vrea să fie invidiat.

“Noul personaj” își privește vecinul, în cel mai bun caz, cu indiferență.

“Noul personaj” nu înțelege la ce folosește comunitatea, „prietenii săi” confundându-se cu „partenerii de afaceri” sau „potențialii parteneri de afaceri”, uniți doar în vederea unui câștig și despărțindu-se imediat ce relația nu mai este necesară; e o vremelnică comuniune de interese, teribil de fluidă, făcând ca ceea ce îi adună astăzi, mâine să-i transforme în adversari.

“Noul personaj” împrăștie în jurul său „miresmele” entropiei. Și cam aceasta va fi premiul său.

“Noul personaj” poate că este chiar atât de nou. Doar că, de fiecare dată, el s-a topit fără să lase urme.

...casa omului...

Casa înseamnă mult mai mult decât o proprietate ori un refugiu tainic. Importanța ei transpare și atunci când se spune (fără a se conștientiza neapărat cele rostite) despre un om că „s-a așezat la casa lui”, atunci când el își întemeiază o familie; casa îi legitimează statutul

social. „Copiii sunt la casele lor” semnifică deopotrivă desprinderea de sub tutela familiei, asumarea unor responsabilități și integrarea indivizilor în structura socială, chiar dacă ei vor rămâne mereu „copii” pentru părinții lor.

Familiile nobiliare ne oferă un alt bun exemplu. În virtutea cutumelor ce le guvernează viața, primul copil moștenește casa și titlurile tatălui; casa este diploma sa și nu este partajabilă. Ceilalți copii pot fi ajutați (eventual) „să se așeze la casele lor”. Atât. Ei își pornesc viața de la zero. Își muncesc propriile case, își câștigă prin propriile merite titlurile și onorabilitatea. Pot pune temeliile altor CASE nobiliare, neuitându-și rădăcinile.

Casa este dispozitivul de introducere și de menținere a omului în structurile comunității. Un individ nu poate intra în angrenajul social decât recomandat de casa sa. Casa are, în primul rând, un caracter reprezentativ; astfel, ea se raportează explicit la societate, la comunitate și nu este nicidecum un obiect de uz personal (o periută de dinți), a cărei stare îl privește doar pe proprietar. Casa unui om privește cetatea și comunitatea ei. Prin casa sa, omul se poate impune, poate dobândi respectul concetățenilor săi sau se poate face de râs.

Crezând că democrația le permite orice licență, mult prea mulți sunt cei care contestă apartenența caselor

lor la patrimoniul comunității; și, pentru că ei au investit bani acolo, cred ca e a lor, numai a lor, că trebuie să-i mulțumească pe ei, doar pe ei; cred că pot crea un pliu în oraș și în comunitate, în care să se pitească împreună cu acea minune de casă. Un pliu, două nu ar deranja foarte tare; dar așezările au ajuns să fie mai plisate decât fustele la modă prin anii '50 - '60.

Față de nobili și orgolioasele lor reședințe, la polul opus se plasează dramatic năpăstuiții fără loc. Comunitățile au fost bătute întotdeauna de oameni ai străzii - „homleșii” contemporani. Dar oamenii fără case, oamenii străzii - „homleșii” (ca să fac o plăcere celor cu gusturi cosmopolite) - nu fac parte din comunitate. Nu fac parte din nici o comunitate. Lipsa casei îi alungă într-o lume paralelă, într-o altă dimensiune. Când li se dă de pomană, ei spun „Bogdaproste!”, recunoscând prin această formulă că mâncarea și obiectele oferite nu le sunt, de fapt, destinate. Adevăratul destinatar se află „pe lumea cealaltă”, iar ei sunt biete containere menite să transporte darul între cele două planuri. Un fel de „poștă rapidă”, metafizică. Lor li se dau hainele defunctului și mâncărurile ori băuturile care îi plăceau aceluia. Pe „homleși” nu-i întreabă nimeni ce le place sau de ce ar avea nevoie. Și adăposturile lor „legendare” se află sub poduri, asociați fiind cu instalațiile care leagă un mal de altul, o lume de alta.

Definind casa ca certificat de cetățean, ca act de legitimare a omului în societate, preocuparea modernă

pentru casele efemere pare bizară, ca o viză temporară de ființare. Pe de o parte, acest soi de case vine să ofere soluții de criză. Pe de altă parte, ele vorbesc și despre vremelnicia actualelor case, despre vulnerabilitatea căminelor noastre. Trăinicia era o exigență obligatorie altădată. Cutremurele devastatoare și incendiile extinse la scara întregii cetăți erau semne ale apocalipsei. Oamenii reveneau și își reconstruiau atât casele, cât și societatea. Acum, conștienți de fragilitatea caselor și a lumii noastre, nu ne pregătim să facem față încercării, ci facem programe de administrare a crizei ce urmează catastrofei.

◀ Dincolo de calamitățile naturale, trebuie întoarsă privirea și spre calamitățile sociale. Dezastrele produse din cauze naturale se produc la un moment dat și oamenii se grăbesc să le șteargă urmele. Amintirea nu se șterge. Calamitățile sociale sunt continue; nu au un început bine definit, sunt remarcate greu și târziu, dar sunt resimțite puternic. Casele de astăzi, atât de criticate, sunt, poate, case de trecere prin calamitate. Faptul că ele sunt viabile, deși oricine pronostica abandonarea acestui tip de locuire imediat după '90, dovedește că ele sunt adăposturi încă necesare, că asigură protecția într-un mediu agresiv. Arhitectul japonez Kisho Kurokawa ridică în anul 1972 un ansamblu de locuințe (Nakagin Capsule Tower) construite din celule metalice, capabile de a nu-și

vătăma locatarii în cazul unui cutremur nimicitor. Modulele nu se puteau deforma și, în acest fel, trecând peste neplăcerile cauzate de zgâlțâială, salvau viața celor din interior. Poate casele noastre de azi sunt astfel de celule; fără a fi confortabile, ele nu ne feresc de cutremure, ci de zdruncinăturile unei tranziții înveșnicite.

CASELE DIN „ZIUA CÂRTIȚEI”

Templele se „epuizează” lăsându-se înghițite de pământ. Mai târziu, sunt descoperite și reintră în circuit sub forma obiectivelor de interes științific (arheologic) și/sau turistic. Nu este vorba despre o „renaștere” a lor, ci despre o tristă declasare definitivă. Golit de zei, templul recuperat se umple de curioși; vestigiile etalate amintesc, într-un mod sinistru, de trupurile tâlharilor aninate la răspântiile drumurilor spre luare aminte.

Lumea modernă a devenit mai atentă la resturile lăsate de oameni în urma lor, decât la viața dusă de aceștia - viață care s-a slujit de lucrurile studiate cu atâta grijă. Obsedați de obiectele din jurul nostru și de a mai captura și altele, nu facem altceva decât să ne proiectăm slăbiciunile în trecut, venerând lucrurile atinse de înaintași. Uităm că urmele trecutului sunt „izvoare istorice” încărcate cu informații (într-adevăr importante) despre viața de altădată. Mai mult, dacă un obiect nu poate ilustra mai mult de o clipă (cea a apariției lui), ca o fotografie de demult, zgârieturile, ciobiturile sau teșiturile câștigate prin folosire îl scot din încremenire și îi storc povestea adevărată.

În cazul construcțiilor, există teza conform căreia istoria se citește într-un „monument” și de aici rezultă importanța sa științifică și nevoia apărării lui cu cerbicie.

Doar că istoria nu se citește într-o casă care nu a suferit schimbări. Acolo citim doar crâmpeiul de istorie din momentul construirii ei. Dar adevăratele epopei istorice stau scrise în straturile unei case (ca în straturile geologice) care s-a lăsat purtată de istorie și a marcat în trupul ei epocile pe care le-a traversat. Cât timp există viață într-o casă, zidurile își țin propriul lor „jurnal” - unul mult mai exact și mai sincer decât cel pus pe hârtie de către om; și, dacă „însemnările” sunt frânte brusc, și zidirea încetează, înseamnă că ceva cumplit s-a petrecut în viața din casă. Oprirea definitivă a construcției unei case înseamnă încetarea apocaliptică a istoriei ei și, o dată cu aceasta, suspendarea vieții din ea.

Casa și felul vieții omului sunt totuna: nu se poate trăi într-o casă decât într-un singur fel. Cum se schimbă ceva în scenariul cotidian al familiei (ori este adusă din afara ei o schimbare), cum oamenii se julesc în colțurile nepotrivite ale casei. Supraviețuirea casei fără modificări depinde de adaptabilitatea ei și trebuie acceptat faptul că ea va fi îndepărtată, atunci când nu mai face față presiunii vieții. Dar niciodată nu trebuie schilodită prin aplicarea altei funcțiuni.

Accreditarea ideii parșive că, între niște ziduri, se poate întâmpla orice, este foarte periculoasă; ea induce impresia că „se poate orice”, că între om, gesturile sale, concepțiile sale și formele pe care le produce, nu există o legătură evidentă, că lumea este deslânată. Întreaga istorie a arhitecturii huiduie un asemenea enunț (cu mare priză la public, altfel).

O casă nouă înseamnă inaugurarea unei istorii, deschiderea unui viitor. O casă trebuie să răspundă bine noilor încercări sau se va dezarticula și rearticula așa cum îi dictează timpurile. Și nu este vorba doar despre ce se întâmplă în cavitatea casei, ci și despre relațiile mult mai fluide cu vecinătatea sa, căci este esențială și buna ei funcționare în angrenajul format de toate piesele orașului.

Orice mișcare în planul societății se simte imediat în case și, în funcție de amplitudinea deplasării, se pot produce mutații colosale în corpul edificiilor. Tentativa de a rezista în fața schimbărilor este inutilă. Uneori, se întâmplă ca o casă să fie abandonată de viață și, mai apoi, de noroc; nu se mai găsește nimeni să o însuflească și rămâne uitată în urma lumii, ca o jucărie cu arcul rupt (sau, mai nou, cu bateriile descărcate). Casa, dacă are șansa de a i se recunoaște valoarea arhitecturală, mai are la îndemână doar varianta supraviețuirii, ca simplă mostră a unei

lumi apuse sau poate fi preservată, încărcând-o cu o funcțiune de complezență.

Casele se cer păstrate, dar, cu tot, cu viața dintr-însele; căci ceea ce trebuie apărat este viața și sistemul de valori ce o guvernează. Viața, vegheată de sistemul ei de valori, a modelat acele case și tot viața este în stare să mai facă și alte case, dacă este lăsată să-și vadă de drumul ei și n-o împinge nimeni prin șanțuri. Păstrarea caselor ca biete souveniruri este semn de rătăcire.

Nu casa comandă viața din ea. Ci invers. Și s-a văzut ce sfârșit lamentabil a avut dorința de a impune un fel de viață (pentru un „om nou”), inventând „cartierele de blocuri”; și ce chinuit se supraviețuiește încă prin acele făcături.

Casele nu se păstrează niciodată intacte. Măruntele variații dintr-o lume normală au imediat mici și pilduitoare efecte în trupurile caselor. Și totul se greșează pe corpul solid al casei, cum și noutățile se lipesc de corpul sistemului de valori sănătos. O casă este selectivă: doar cele mai importante evenimente sunt păstrate în memoria ei, ignorând tot ce este vremelnic. Secționând în paralel casa și sistemul de valori, trebuie să apară aceleași straturi, în aceeași succesiune și cu aceleași grosimi; dacă ceva nu coincide, înseamnă că s-a petrecut cândva un accident. Este posibil ca o casă să se bucure de succes și să primească laude pentru felul ei de a fi, pentru o lungă

perioadă de timp. Iar mai apoi, să fie tot mai nesuferită, până când, într-un final, să devină insuportabilă; oamenii se vor muta de acolo fără ezitare. Doar „intelectualii” îi vor condamna pe fugari și vor pune umărul pentru a împinge casa către bleaga muzeificare. Casele au fost transmise dintr-o generație într-alta, fără ca acest proces să frisoneze pe cineva. Până de curând. Transferul era firesc, nu se încheiau „procesele verbale de predare-primire”, ci viața curgea lin prin case, chiar dacă oamenii se tot succedau. Astăzi, vechile case din vechile orașe sunt MOȘTENITE; și acest cuvânt vrea să sublinieze copleșitoarea răspundere a „primitorilor”. Ideea MOȘTENIRII poate fi motivul atâtor crispări contemporane și a radicalizării atitudinilor legate de ea, făcându-ne ba excesiv de grijulii, ba prea dornici de a scăpa de pacoste. De fapt, ambele poziții trădează incapacitatea noastră de a purta de grijă moștenirii. Nu știm (nu mai știm) să ne ajutăm relaxat de ea.

Îndeobște, abordări de tipul „se demolează tot” și „se păstrează tot” sunt considerate poziții extreme între care s-ar găsi o mulțime de alte formule. „Operațiunile salvatoare” sunt compromisuri elegante, otrăvuri livrate ca panacee, toate sugerând „conversii” călduțe dar acceptabile într-o lume civilizată ca a noastră. Tristul adevăr este că nu există „se demolează tot” și „se păstrează tot”; ele sunt totuna și se numesc (tocmai)

„conversii”. Conversiile exact asta fac: păstrează (cică) tot, distrugând (de fapt) orice formă de viață, orice urmă a vieții. Iar prezentarea lor drept semn al civilizației este cinică.

Societățile stabile își conservă multă vreme și formele construite. Mai mult, experimentele au răgazul să se maturizeze și să se impună ca modele, fără bruscarea tradiției. Societățile vechi, ferite de basculări gratuite, permiteau translatarea prin timp, fără modificări sesizabile. Poate că ritmurile omului s-au iuțit în lumea modernă; dar tradiția își sincronizează cadența cu cea a omului și nu poate fi pierdută în urmă, din cauza vitezei. Metabolismul ei uluitor o face capabilă să asimileze armonios oricât, dar nu și orice.

Tradiția nu poate fi înghețată.

Tradiția nu înseamnă urmele lăsate de ea, cum nici un om nu înseamnă amprente lăsate pe obiecte sau firele de păr căzute la pieptănat.

Tradiția este vie și activă.

Tradiția înseamnă permanenta adăugare de semnificații, neconținută împlinire a tot ce intră în firescul vieții.

Cândva, atunci când zidurile erau părăsite de zei și de oameni deopotrivă, edificiile abandonate puteau deveni „carriere” pentru noi edificii sau erau uitate până ce timpul le topea. Astăzi, scoase la lumină, rămășițele lor

sunt retrogradate la statutul de „valori de patrimoniu”. Nu este deloc sigur că falnicile construcții ar fi dorit să-și expună resturile ca pe niște curiozități de bălci, dar, cu siguranță, făcătorii lor nu le-au ridicat cu gândul la o asemenea perspectivă.

Înălțarea unei biserici pe locul alteia dispărute înseamnă continuitate în ceea ce este ea: un loc consacrat păstrat cu sfințenie, un loc al cărui har nu a fost suspendat niciodată, o casă pe care Dumnezeu nu a părăsit-o nicicând.

Biserica de la Montserrat (Catalunia) este prezentată în toate ghidurile, ca datând din secolul VI. Un vizitator se poate arăta uimit observând arcele gotice ori fațada baroc și, poate, va crede că vechii meșteri au anticipat curente din veacurile următoare. Bineînțeles, din vechea biserică târnosită în secolul VI au mai rămas urme, dar ea a fost permanent remodelată. La sfârșitul secolului XIX s-au oprit lucrările și ceea ce vedem astăzi reprezintă produsul de până în acel moment. Oamenii nu au mai avut curajul să adauge nici măcar o piatră; poate doar au mai reparat câte ceva. Până în secolul XIX, meșterii nu și-au încheiat lucrarea și nici nu au trăit cu spaima că strică vreun „monument” tot intervenind asupra lui. Aceste spaime ne aparțin doar nouă - celor care, neînțelegând tradiția, o înghețăm și n-o mai atingem, de teamă că o vătămăm.

Și casa omului se reclădea. Peste o bojdeucă se ridica un palat, iar locuitorii palatului, și el mereu modificat, vorbeau despre acesta ca despre casa de la începutul familiei, ca și cum așa a fost zidită din capul locului, chiar dacă prima construcție era departe de strălucirea celei de mai apoi.

Dar biserica este cvasi-imună la „muzeificare”. Ceea ce se săvârșește acolo nu se întâlnește prea des cu schimbarea. Construcția ar putea deveni caducă doar în momentul în care ceremonialul nu ar mai avea legătură cu anvelopa. Dacă apar schimbări în plan liturgic, pe care pântecul bisericii nu le mai poate suporta, Biserica riscă să intre în tristul proces de muzeificare și apare nevoia unui corp adaptat la noua situație. Altfel, doar capriciile modelor le mai ajustează veșmintele, dintr-o cochetărie lesne de înțeles; alteori, le crește volumul pentru a primi mai mulți enoriași ori din vanitate, făcându-le să reapară cu chip înnoit. În cazul bisericilor noi, problema este tocmai necesitatea ca ele să se muleze la fel de bine pe exigențele liturgice, ca orice altă biserică corect plămădită mai înainte. Or, multe dintre Bisericile recent apărute au tendința de a se desprinde, de dragul inovației, de ceea ce se petrece în interiorul lor, etalând propriul discurs bazat pe o para-teologie de gang, în ciuda faptului că făcătorii de asemenea obiecte le chinuie să semene, la o primă vedere, cu o Biserică

autentică.

Nu trebuie uitat faptul că, de multe ori, o casă este o „lucrare de autor” și, ca orice operă de artă, trebuie să primească respectul cuvenit. Calitatea unui obiect de arhitectură depinde mult de capacitatea autorului de a anticipa evenimentele ce vor însoți lucrarea sa, frământările și tensiunile din viitorul ei aventuros. O casă poate ilustra excelent lumea în care s-a născut, dar se poate dovedi fragilă în fața vremurilor care se vor prăvăli peste ea. Astfel, casa rămâne încremenită în momentul facerii sale și va fi abandonată imediat ce nu va mai face față altor rigori.

Marile lucrări moderniste sunt cam șifonate de anii strânși. Micile „actualizări” vorbesc (deja) despre acest fapt și doar prezența lor în manualele de istorie le mai ferește de necaz. Ușor - ușor, realizările de seamă ale modernismului vor fi înghițite ori rescrise, ducându-și mai departe doar gloria, dar nu și forma. Sau se vor „muzeifica”.

„Muzeificarea” unei clădiri nu înseamnă repunerea casei în circuitul său firesc, ci mutare pe un alt plan de interes. Operațiunile de cosmetizare ori de sugerare a formei și a vieții sale anterioare ne pot satisface curiozitatea; dar, în esență, rezultatul este plicticos.

„Muzeificarea” unei clădiri echivalează cu sfârșitul rostului ei în lume și cu intrarea într-o buclă temporară buimăcitoare. Ea se alătură celorlalte case captive în „ziua cărțiței”.

...să ne înțelegem...

Sintetizarea acestui discurs printr-o lozincă de genul „asta-i viața - jos bobocul” este o interpretare cât se poate de greșită și superficială.

Cele spuse aici nu vor decât să arate că nu este posibilă înghețarea formelor construite și schimbarea doar a cursului vieții. Nestatorniciile vieții se reflectă imediat în cadrul viețuirii. A prezerva doar decorul este o tentativă de a masca distorsiunile de prin alte planuri, iar lăsarea caselor să deconspire uneltirile ascunse nu ar face altceva decât să alarmeze, să atragă atenția asupra unor evenimente care, altfel, ar putea scăpa neobservate.

Dacă vechile case ar fi la fel de firesc locuite astăzi ca oricând altcândva, dacă oamenii n-ar fi migrat spre aiurea, dacă pe pereți ar fi fost marcate semnele tuturor generațiilor, atunci am fi putut vorbi despre normalitatea locuirii. Dar, când casele sunt părăsite fără regrete, când rămân în urmă construcții nedorite de nimeni, fardarea zidurilor și cuplarea lor la niște mecanisme capabile să mimeze viața nu este decât un gest similar cu al bețivului care umple cu apă sticla de vodcă, pentru a-și păcăli nevasta.

Multe dintre racilele mașinismului, vinovate de alterarea locuirii și dispariția structurilor tradiționale, încep să se

resoarbă din societate. Dar, în același timp, multe dintre direcțiile greșite au rămas, dintr-o inerție greu de înțeles, ca „tendințe” (încă) valabile. Superficialitatea și comoditatea țin printre noi fantomele marilor erori.

Poate toate acestea se vor estompa și reflexele vor fi acelea care îi vor reînvăța pe oameni să locuiască, atunci când nimeni nu va mai ști cum să o facă.

NOUL NOMADISM

„Blocurile și apartamentele” au fost văzute (în vremurile lor de glorie) ca instrumente ale uniformizării oamenilor, într-o lume fără clase sociale. Și nimeni (cică) nu avea voie să trăiască altfel. Simpla mobilară a unui apartament, într-un alt mod decât cel cu produsele standard din comerțul socialist, era privită chiorăș. Printre actele de dizidență se număra și introducerea în casă a unor piese de mobilier vechi. Mobila „avangardistă” (nițel mai în modă, de fapt), manufacturată din te miri ce, avea valoarea unui adevărat protest; e drept, un protest zăvorât în spatele ușilor și făcut cunoscut cu mare grijă. Desigur, a avea mobilă veche sau prea modernă era o pată în „dosarul” oricui.

„Blocurile și apartamentele” erau cam la fel (variațiile fiind minime și neesențiale), oriunde pe teritoriul patriei, și așa trebuiau să rămână.

Această apucătură se întâlnea și în țările „vecine și prietene”. Uniformizarea era rău văzută de oamenii simpli și condamnată (în gând). Un film sovietic țesea o intrigă amuzantă în jurul „blocurilor” identice din mândrele citadele comuniste. Filmul s-a bucurat de un succes răsunător, trecând drept act subversiv, de un curaj colosal. De fapt, perspectiva unui viitor otova îngrozea. În realitate, oamenii s-au folosit de apartamentele lor după cum au crezut de cuviință, demonstrând că ceva din firea omului se opune puternic depersonalizării lui.

În lumea de astăzi, observăm vagi tendințe similare. Este o lume în mișcare, fie că este vorba despre deplasări între noi locuri de muncă ori stagii de pregătire profesională și cuibărirea, din loc în loc, pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă, fie că este vorba

despre călătorii de plăcere ori de afaceri. Este un nou nomadism. În urmă cu nu prea mulți ani, în universități, „repartizarea în producție” a unui absolvent mai ținea cont de orașul în care își avea familia sa domiciliul. Acum, tânărul pleacă peste mări și țări, acolo unde cariera sa i-o cere.

Orice călător, dacă își tocmește drumul la o agenție de turism, are toate șansele să schimbe doar orașele, nu și camerele în care locuiește. Toate camerele unui lanț hotelier sunt identice: aceleași dimensiuni, același mobilier, aceleași finisaje, același televizor. Pare o scenă desprinsă dintr-o carte a lui Kurt Vonnegut: deschizând ușa, în prima dimineață, se pătrunde într-un oraș, pentru ca, apoi, deschizând ușa într-o altă dimineață, să se intre într-un alt oraș, într-o altă dimensiune. În încăperea (deja) bine cunoscută, se formează reflexe; fiecare imagine din interior este anticipabilă. Doar când ușa se deschide, apare ceva nou, ceva neașteptat; de fiecare dată, dincolo de prag este altundeva.

Apoi, sosind într-un alt oraș, mai nimeni nu-și mai face probleme cu adaptarea la un nou regim alimentar. Orice călător găsește mâncarea de acasă; sunt restaurante și bucătării pentru toate neamurile. Mai mult, chiar și băștinașii pot hotărî din bunătățile cărei țări să guste; un american poate mânca italienește,

chinezește sau cum vrea el; poate să rămână fidel unei bucătării sau poate să le schimbe după cum îi este chef. Rețetarul nu mai este dependent de produsele furnizate de un areal. Vâjâie ingredientele pe cer, încărcate în burțile avioanelor. Dar un fel de mâncare oferă doar gustul acelei mâncări, nu gustul lumii căreia îi aparține. Restaurantele încearcă, prin decorație și prin selectarea personalului, să asorteze ambianța cu bucatele de pe masă, dar nimic nu are gustul locului ce se vrea evocat. Poate să amintească un pic de un loc (celor care l-au vizitat), dar nu poate înlocui experiența completă. Un parfum înseamnă o savantă combinație de esențe; o singură componentă nu poate da informații despre combinația finală.

Nici casele contemporane nu mai uimesc. Se locuiește cam în același fel, iar când se descoperă un „regionalism” oarecare, el face imediat carieră internațională (ca în cazul „bucătăriei americane”) ori este neutralizat. Construcțiile excepționale sunt datorate unor arhitecți de bună calitate; de multe ori, ei nici nu sunt de prin partea locului și au lucrări risipite prin toată lumea.

Cândva, o călătorie însemna o suită de întâmplări și experiențe inedite. Fiecare pas era anturat de alți oameni cu alte obiceiuri, cu alte băuturi și altă hrană, cu altă limbă, trăind în alt fel de case. O călătorie umplea

un om, îl schimba și îl înțelepțea. Multe se petceau la întoarcerea unui călător. Sacul cu amintiri nu era deșertat doar sub forma povestirilor, ci, sub influența celor trăite și văzute, omul își schimba și manierele și casa.

Acum, (aproape) oriunde ne-am afla, găsim aceeași cameră de hotel, aceleași reguli de politețe, mâncăm „ca la mama acasă” și ne putem înțelege (cât de cât) cu oamenii în limba engleză. Din călătorie au fost excluse riscurile, dar, o dată cu acestea, au fost eliminate și uimirile. „Experiența” de altcândva s-a diluat, s-a tot diluat.

Unul dintre efectele acestui nou nomadism este luarea în custodie a întregii lumi de către fiecare comunitate în parte. Orice comunitate își risipește membri peste tot și, prin ei, își întinde poalele peste tot.

Astfel, în loc ca o comunitate să ocupe un teritoriu clar definit, dincolo de care este altceva, ea este invitată să se lăbărțeze pe tot cuprinsul globului, pe unde dă de alte culturi aflate în expansiune. Comunitatea contemporană se află răspândită pe oriunde.

Comunitatea tradițională își avea membrii adunați la casele lor; singurii răspândiți se aflau cu treburi prin locuri pe care le simțeau străine și de care voiau să se despartă cât mai repede.

Lumea nu mai seamănă cu hărțile colorate în care se pot observa bine teritoriile ocupate de comunități, ci

devine pestriță ca un balot de „confetti” răsturnat. Teritoriile devin simple unități administrative, fără legătură cu o unitate culturală sau un sistem de valori. Lumile „altfel” se estompează, diferențele se înmoaie în trăsături comune și devin terne lumi „cam la fel”.

În filmul „SOLARIS”, cel în regia lui Andrei Tarkovski, un personaj spune: „Noi nu căutăm alte lumi; noi căutăm oglinzi în care să ne privim.”. Oglinzile încep să se mătuiască, să se spargă sau să dispară. Și, în lipsa oglinzilor, în ce fel vom afla cum arătăm?

...peste capul comunității...

Buturuga în care se împiedică lumea mișunătoare a zilelor noastre este faptul că arhitectura predispune la stabilitate. Or, în aceste timpuri, mobilitatea pare a fi depășit simplul statut de moft și se impune ca o necesitate. Și nu este vorba doar de cerințele unui sistem cu geometrie variabilă, ci și de oportunitățile ivite în carierele oamenilor, conjuncturi care îi determină să migreze fără rezerve. Spre deosebire de generația „flower-power”, tinerii de astăzi nu acuză conflictele cu generația părinților și nici nu fac din astfel de neînțelegeri pretextul dorului lor de ducă. Se observă, mai repede, voința de a se integra cât mai bine în structurile sociale în funcțiune. Părinții lor contestau vehement sistemul social, „călduțul”, „moalele” și voiau să le înlăture, chiar dacă nu aveau nimic pregătit să pună în loc. Junii de acum, cu aproximările de rigoare,

constituie o generație „pragmatică” și intuiesc rapid culoarele favorabile pentru a-și satisface ambiții materiale ori pentru a atinge gradul de notorietate dorit. Ei sunt pregătiți în fiecare clipă s-o mătrășească altundeva. Ei se vântură dintr-o parte în alta a lumii fără să locuiască niciunde, căci nu se poate vorbi despre locuire în absența unei comunități stabile.

Așezările nu se pot confunda cu niște colonii temporare, deoarece așezările, pentru a-și merita numele, trebuie să fixeze oamenii și să le ofere certitudini; altfel, nu este decât cazare.

Fiecare om are tabieturile lui, modul personal de a utiliza un obiect sau spațiul în care viețuiește; din acest motiv, „blocurile” nu au putut impune un tipar de locuire. La altă scară, comunitățile au și ele particularități care le individualizează (tabieturi colective), transformându-le în entități nereplicabile. La conturarea unei comunități contribuie atât personalitatea fiecărui membru al ei, cât și relațiile stabilite între indivizi. Sociologii încearcă să descopere schema de funcționare a comunităților, dar, în ciuda unor principii universale valabile, există o infinitate de variante care fac (aproape) imposibilă aducerea lor la un numitor comun.

Adaptarea la o viață în mișcare (cu schimbări frecvente de reședință) pune în discuție apartenența individului la o comunitate. O salvare (discutabilă) vine din direcția

lărgirii comunității; omul nu mai aparține unui grup cu puțini membri, ci unuia mult mai mare.

Altă dată, grijile omului erau legate, în primul rând, de el și de familia lui; apoi, își împărțea grijile cetății cu alții și își știa bine locul și rolul; mai departe, erau grijile unității statale; erau griji purtate „prin reprezentanți” și, din acest motiv, păleau în ochii lui. Acum, dincolo de grijile omului și ale familiei lui, se sare direct la grijile unui teritoriu mult prea larg; sunt griji prea puțin presante, cel puțin pentru un simplu om; acesta s-ar putea să fie motivul pentru care indivizii se implică fără convingere (sau nu se implică) în problemele societății.

Bineînțeles, întotdeauna așezările se prindeau într-o unitate administrativă mai mare; dar relația individului cu acea suprastructură era una intermediată de comunitatea sa. Introducând în ecuație mobilitatea, veriga miciei comunități se evaporă, iar omul se trezește într-un recipient mult prea mare. Mișcarea indivizilor face ca micile comunități să se risipească și, în această agitație permanentă, nici nu se mai pot forma prea ușor altele.

MODELE CU DE-A SILA

Și înainte, și după 1990, principalul canal de legătură a locuitorului de la „bloc” cu restul lumii era televizorul. Când unicul post local nu a mai prezentat nici cel mai vag interes, când nici măcar meciurile de fotbal nu se mai transmiteau, fațadele „blocurilor” s-au umplut de ligheane din aluminiu pe post de antene, pentru a urmări emisiunile de prin țările vecine.

Menirea televiziunii de a promova modele nu a fost contestată niciodată. Ea a fost refuzată înainte de 1990, dar acceptată, mult prea repede și mult prea entuziast, mai apoi. În izolarea impusă de „bloc”, televizorul era colacul de salvare și a fost îmbrățișat cu mare bucurie atunci când nu a mai fost simpla portavoce a unui regim antipatic.

...poveste veche...

Înainte de 1989, participam cu o frecvență enervant de ridicată, ca mai toată lumea, la „pancartiade” declanșate sub varii pretexte: vizite de lucru, sărbători stupide, congrese și conferințe ale „partidului” sau doar simple primeniri de pancarte care zăceau de prea multă vreme prin vreun cotlon. La sfârșitul unei astfel de

acțiuni, venea momentul validării produsului de către „organul de partid”, în persoana plină de sine a unei dudui fade. După ce cântărea cu responsabilitate modul în care au fost dispuse pe perete lozincile, se simțea datoare, pe un ton marțial și însoțindu-și vorbele de gesturi largi, să dicteze modificările de importanță cosmică ce se cereau făcute; totul se transforma într-o uriașă giruetă cu mișcări haotice; rotea pancartele după un principiu misterios pe care nu l-am putut descifra niciodată. Se oprea când obținea imaginea dorită sau, poate, când obosea; m-a bătut gândul că dicta acea coregrafie grotescă doar pentru a ne vedea cum țopăim ca niște caraghioși, cu ditamai panourile în brațe. Important era să ne demonstreze că numai ei - activiștii - știu cum se așează panourile și, prin extrapolare, cum trebuie să arate lumea. Ei nu doreau să construiască o lume funcțională, bazată pe un sistem de valori, ci erau interesați să alcătuiască o imagine; și nu erau interesați nici măcar ca acea imagine să aibă o logică; și ne vârau pe gât adevărul lor, amuzându-se de strădania noastră de a mima că îi credem.

...modelul hilar luat în serios...

Acei activiștii se mândreau cu statutul lor de „curea de transmisie a partidului”; activiștii de azi (porecliți „vedete”) se declară exponenții poporului, sau măcar ai unei generații.

Televiziunea a luat locul plictisitoarelor ședințe de „învățământ ideologic”. Rolul formator revine unor persoane cu îndeletniciri neclare, dar cu un statut cert de „vedete”, postate pe ecranul televizorului sub pretextul prezentării unor emisiuni sau pe post de muzicanți; în fapt, ei se vor modelatori de opinie și modele.

Știrile, filmul și muzica sunt mediile cele mai fertile pentru „vedete” și vedetisme; se poate remarca faptul că, în toate cazurile enumerate, „vedetele” au doar un rol interpretativ: prezentatorii de știri citesc texte selectate și redactate de o echipă întreagă, actorii din filme urmează litera scenariului și indicațiile regizorului, iar cântăreții nu sunt și autorii cântecelor (decât arareori), lor revenindu-le doar sarcina prezenței fizice și (uneori) a prestației vocale.

„Vedeta” are atribuții modeste, dar se bucură de o mare vizibilitate. Viața vedetei devine subiect public (ca viața model), problemele ei devin, uneori, probleme naționale, iar panseurile sale plate sunt citate pe primele pagini ale ziarelor. Vedeta își impune cu

naturalețe modul în care vede lumea, ca pe un adevăr absolut (urmare a unui proces în care discernământul nu joacă un rol important).

Acești oameni și „adevărurile” lor devin idealuri, devin pseudo-sisteme de valori cu o aderență uriașă. În fapt, publicul se recunoaște în acestea și înțelege că notorietatea se poate obține fără a poseda însușiri deosebite. Statutul vedetei-model depinde de numărul celor ce se regăsesc în el. Modelul nu mai este asociat cu aspirația. Model devine acela de care omul obișnuit nu se diferențiază. Modelul este oglinda flatantă care nu obligă la vreun efort. Modelul este, deci, un individ uns „vedetă”, fără motive evidente.

Un model capabil să indice CALEA nu este doar desuet - este condamnat și, prin urmare, ignorat. Modelul nu trebuie să stârnească ambiții (și nici măcar invidii), ci să instaureze mulțumirea de sine. Modelul nu mai este ținta spre care cineva să se simtă îndemnat să pornească; el a fost înlocuit de vedeta care este locomotiva trasă pe linia moartă a unei gări, din care nu mai pleacă nici un tren.

...nevoia de școală...

Prudența ne îndeamnă să transcriem o definiție:

„**DILETANT**, -Ă, *diletanți*, te, s.m. și f. - Persoană care manifestă preocupări într-un domeniu al artei, al științei

sau al tehnicii, fără a avea pregătirea profesională corespunzătoare.” (DEX, 1975). Observăm că întâmplarea a făcut ca definiția cuvântului DILETANT să fie precedată de cea a DILEMEI.

Am ținut, dintr-un bun început, să definim clar un cuvânt ce va reveni în text, fără teama că cineva ar putea crede că e o vorbă de ocară.

Trecem printr-o perioada cruntă, marcată de stranii răsturnări de valori; dar mai rea pare a fi năvala persoanelor pricepute la toate. Ele se pricep la fotbal, la politică, la murături, la medicină, la mileuri, la muzică și, bineînțeles, la arhitectură. Poate, din cochetărie, mai lasă descoperite vreo două-trei domenii: „Dragă, fizica cuantică mă fascinează, dar n-am apucat (încă) să o aprofundez...”. Imediat ce este adusă în atenție, arhitectura nu are taine pentru omni-pricepuții noștri. „Dezbaterile publice” din ultima vreme ne dau dreptate. Și nici nu observă cât de tare seamănă cu „activiștii” de altă dată - cei pe care, de altfel, acești hiper-competenți îi persiflau atunci, pentru pretenția lor ridicolă că „se pricep la toate”.

Unii, cu preocupări vagi în zona artei, se cred chiar îndrituiți să-și dea cu părerea.

Oare? Oare un măcelar se poate considera îndrituit să practice chirurgia (ori să aibă păreri în acest domeniu)? Și măcelarul are preocupări vagi în domeniul cărnii. E

drept, nu am auzit, până acum, vreun măcelar dând sfaturi chirurgilor (ceea ce este spre lauda măcelarilor). Unui chirurg i se acordă încrederea după mulți ani de învățătură, după ce e verificat și răs-verificat. Și doar atunci i se poate da pe mână viața unui om și i se permite să vorbească despre chirurgie. La fel, un arhitect își câștigă dreptul de practică și dreptul de a face judecăți de valoare la capătul unui drum anevoios. De unde tot răsar „știutori” fără școală, care se bagă cu obrăznicie în vorbă?

Prin ziare, prin reviste, pe la emisiunile de televiziune, apar personaje (altfel, respectabile) care dau iama prin arhitectură cu o dezinvoltură vecină cu inconștiența. Se flutură „criterii” și „principii” hilare și îngrozitoare în același timp. Un fost boier strâmba din nas, auzind de un valoros arhitect interbelic; fără motiv. Unui „boier al minții” i se par „romantici” niște avortoni arhitecturali. Nu ne dă și cuvenita explicație privitoare la „părerea lui”. Altul înfierează cu mânie proletară noul sediu al Uniunii Arhitecților. În schimb, pe paginile gazetelor și pe ecranele televizoarelor, se lăfăie aiureli prezentate drept mari reușite.

Anchetele (vânturate prin presă), care îi încurajează pe cei din afara arhitecturii să-și spună „părerea” despre chestiuni legate de meseria noastră, nu fac decât să rateze subiectul propus și să-și compromită invitații.

Organizatorii emisiunilor de televiziune își împing și ei oaspeții în păcatul de a se baga în ce nu se pricep. Probabil, există oameni convinși că arhitectura este o îndeletnicire la îndemâna oricui. Profesioniștii ar face bine să se simtă ofensați de un asemenea punct de vedere. Oricum, la astfel de „întâmplări” nu prea sunt invitați și arhitecții. Sau se mai rătăcește pe acolo câte unul singur. Nu mai mult. Arhitecții par, astfel, că nu se pot exprima decât printr-un reprezentant și că, în breaslă, nu există puncte de vedere diferite. Parcă am fi clonați și nu este nevoie să se prezinte publicului două (sau mai multe) exemplare identice. În schimb, dezbăt la greu oameni neacomodați cu arhitectura. Culmea este că, într-un astfel de joc stupid, se lasă angrenați mulți oameni valoroși (în meseriile lor, bineînțeles); și rămâne de neînțeles faptul că, uitând pentru o clipă de onestitate și lăsându-se păcăliți de propriul orgoliu, ei trec la datul cu părerea, în loc să-și decline competența. Vorbulițele lor sprintare „prind” imediat și sunt preluate și re-rostite papagalicește de alții, până când, tot repetate, încep să circule ca niște adevăruri absolute. Un astfel de comportament va purta pe căi greșite (sau va deruta) publicul mai puțin avizat, înfundându-l în neagra derută.

Niște cuvinte, puse pe seama lui Caragiale (și, poate, spuse chiar de el), zic așa: „Părerile sunt posibile, dar

nu obligatorii.”. Pentru a emite judecăți de valoare în domeniul arhitecturii este nevoie de școală. De școală de arhitectură. Lungă și grea. De diletanți... suntem sătui; și ne dispensăm bucuroși de ei.

...despre diminutive...

Paginile revistelor culturale (sau din apropierea culturii) găzduiesc uneori schimburi de replici malițioase sau chiar acide; nu vorbim despre schimbul de idei, ci doar de cel de vorbe. Poate că se redescoperă gustul pentru gâlceava între oameni educați. Nu ne propunem să aducem în atenție vreun asemenea caz; oricum, în astfel de situații este mai comod rolul de spectator detașat, dispus să părăsească sala imediat ce zarva își pierde din culoare. Observăm (doar) că ostilitățile se desfășoară pe un teritoriu foarte mic; este un „război de sală”. Mai mult, sala este antifonată și, din acest motiv, hărmălaia nu răzbate afară.

Revistele cu pricina au tiraje invers proporționale cu energiile consumate în dispute, iar „armatele” mobilizate nu depășesc efectivele unor echipe de baschet. În aceste condiții, nici măcar nu se poate vorbi despre un scandal veritabil, căci nu poate exista un scandal mic. Și cea mai bună dovadă este faptul că nu există un diminutiv pentru cuvântul scandal (fără ca el să fie caraghios).

...lumea fantastică a știrilor...

Emisiunile (vag) informative, supervizate de „directori de opinie”-vedete, nu par a avea vreo noimă în derulare sau ceva criterii după care să selecteze știrile, dar fac din agresiune un laitmotiv; singurul rezultat observabil este sădirea în public a stării de vulnerabilitate. „Directori de opinie”-vedete ar trebui să medieze relația publicului lor cu lumea dar nu fac altceva decât să filtreze realitatea și să arate imaginea unei lumi convenabilă lor (sau intereselor lor legate de audiență). „Directorii de opinie”-vedete nu caută adevărul, ci expun imaginea a ceea ce trebuie luat drept adevăr; imaginea unei lumi pe care o putem bănuși ca fiind după chipul și asemănarea lor; o imagine care trăsnește a butaforie ieftină.

Filtrul utilizat în acest proces de către „directorii de opinie”-vedete este calibrat după valori foarte personale, stări pasagere sau, pur și simplu, după limitele lor. Spre deosebire de un copil care reprezintă întotdeauna ceea ce știe că există, „directorul de opinie”-vedetă prezintă ceea ce percepe el sau ceea ce i se pare că pricepe.

În emisiunile (pretins) informative, accentul cade pe faptul cotidian, pe vechea bârfă cu exagerările de rigoare; „băncuța de la poartă”, pe care se strâneau

cucoanele pentru a lua la „tocat” satul, este instituționalizată prin televizor; mai mult: aceste apucături, condamnate în societățile tradiționale, câștigă onorabilitate și, printr-o spectaculoasă răsturnare de valori, sar din rândul obiceiurilor proaste drept în moțul modelului comportamental. Bârfa ordinară e rebotezată „analiză sociologică” sau „dreptul publicului la informare”, iar scandalurile sunt numite „situații de criză”, căroră li se afectează ore și zile de dezbateri pasionale, în care protagoniștii nu discută, ci se bruiază reciproc ca la ușa cortului.

Televiziunea nu mai este o oglindă, mai mult sau mai puțin distorsionantă a lumii, ci este un sistem narcisist închis, o gildă - VEDEȚIA. Canalul de comunicare cu exteriorul este (aparent) reprezentat de „știri” - singura emisiune care o obligă să palpeze lumea exterioară ei. Dar știrile se referă, în bună parte, la lumea politică, și ea izolată (într-o măsură considerabilă) de lumea adevărată, un grup vasal VEDEȚIEI.

...telecomanda ca buletin de vot....

Se spune că telecomanda este modul în care spectatorul votează emisiunile. Dar telecomanda a devenit obiectul prin care spectatorii șantajază televiziunile. Și nu telecomanda este importantă, ci suma acestor dispozitive. Dacă un producător de emisiuni se vrea de folos spectatorului, el se va izbi de

un refuz exprimat cu telecomanda. Telecomanda nu marchează ce e pe gustul telespectatorului, ci ceea ce îl pune pe fugă. Telecomanda este un instrument comod care îi permite individului să opteze pentru un canal fără vreun efort fizic. Telecomanda înseamnă fuga de efort și nu este de mirare că, prin intermediul ei, se fuge iute și de efortul intelectual. Telecomanda deschide calea către zacerea totală, este anestezia autoadministrată cu plăcere de utilizatori.

Oferta alternativă permite opțiuni „la minima rezistență”. Oferta alternativă este o ușă de scăpare din fața unui adevăr incomod; este ușa prin care se poate evada într-o iluzie, într-o dulce amorțeală. Oferta alternativă stă la originea unui paradox medical: viața în absența activității cerebrale.

În economia programelor de televiziune, cultura pălește ca orice moft și nu-și găsește loc printre acele probleme lacrimogene „de viață”; cât despre Biserică, între marile sărbători, nu se pomenește de ea decât dacă vine vorba de vreo sodomizare sau dacă (măcar) o icoană aleargă credincioșii prin Sfântul Lăcaș.

...filmul ca sursă de inspirație a realității...

Confuzia apasă asupra unei zone aferente (sau așa părea) domeniului artei: cinematografia. Sunt o sumedenie de filme la care s-a muncit enorm, cu costume din materiale scumpe, cusute de mână și

împodobite cu broderii impecabile, cu decoruri cât un oraș întreg și statui uriașe, cu obiecte reproduse în cele mai mici detalii. Și totuși, filmele respective sunt uneori teribil de slabe. Astfel de filme nu au alt rol decât acela de a concentra atenția asupra cojii, fiind doar carcase minuțios realizate, dar făcute degeaba.

Potențialul unui film este apreciat în funcție de banii investiți, numărul de explozii la un metru de peliculă, suprafața acoperită cu decoruri sau onorariul starletelor. La sfârșit, reușita este măsurată în numărul de spectatori plători. Calitatea este legată indisolubil de cantitate; înainte de 1990 circula un slogan ironic: „Să transformăm cantitatea într-o nouă calitate!”. Calității artistice i se asociază unități de măsură fizice, iar valoarea este judecată în termenii rentabilității economice. Arta, decăzută din palierul ei, este amestecată printre „produse”.

Din păcate, acest fapt induce senzația că nu e nevoie de un conținut, că arta înseamnă doar aparență, că omul e doar carne (sau doar piele), iar casele sunt doar ziduri, că nu există o dimensiune spirituală a omului, ci doar natura materială. De aici provine și preocuparea excesivă pentru coajă; o coajă în spatele căreia e un nimic trist și rece, un hău frisonant.

Cum accesul la acest strat nu necesită un efort deosebit (fiind angajate doar cele 5 simțuri), operele de

artă tind să exceleze doar în zona strict tehnică. În căutarea unui public, a oricărui fel de public, lumea spectacolului se îngrijește să nu depășească capacitățile de receptare ale spectatorilor.

Profunzimea unei lucrări de artă ar pune în dificultate un public care s-ar simți imediat vexat de faptul că se întâmplă ceva, fără să poată pricepe ce. Profunzimea artei devine, astfel, „incorectă din punct de vedere politic” și este păgubitor, ca printr-un mijloc oarecare, să-i arăți publicului că are limite. Se acreditează ideea că valoarea stă în succesul „de casă”, în accesibilitatea „produsului”, în capacitatea lui de a linguși un număr cât mai mare de oameni.

Plebiscitul încurajează cumplita mediocritate. După câteva sesiuni de votare, orice aspirant la notorietate înțelege că, pentru a ocupa o poziție cât mai bună în ierarhia „artiștilor”, trebuie să mulțumească un număr cât mai mare de electori sau să nemulțumească un număr cât mai mic de electori. Cum este foarte greu de mulțumit un număr mare de votanți, în absența criteriilor serioase, este preferat repede „planul B” (să deranjeze cât mai puțină lume). Astfel, punctând puțin, dar des, mediocritatea este împinsă încet-încet în vârful „clasamentelor” (a „top”-urilor) și e transformată în model.

Insistența disperată de a intra în grațiile publicului și grija de a nu-i pune în dificultate pe „spectatorii plătitori” au deturnat filmul de pe făgașul lui artistic, înscriindu-l pe calea narațiunii facile, fără ascunzișuri, fără simboluri, fără metafore, fără mesaje. Au rămas doar replicile rostite răspicat și ceva alergătură.

Filmele (cel puțin așa se vede la televizor) tind să devină un soi de reportaje de ficțiune. Faptele (simple fapte) cât mai plauzibile sunt filmate și prezentate cât mai clar, fără echivocuri, ca la „știri”. Și, pentru că făcătorii de filme nu intenționează să transmită „mesaje”, nu le rămâne decât să scornească întâmplări. După ce „viața” a fost indicată ca unică sursă valabilă de inspirație, s-a făcut pasul către câștigarea audienței cu întâmplări cât mai spectaculoase prin agresivitatea lor. Din acest moment, a fost sesizată tendința vieții de a imita filmul cu o fidelitate îngrijorătoare. După ce duzini de personaje negative au distrus clădirile-simbol ale New-York-ului în tot atâtea filme, iată că realitatea, într-un 11 septembrie negru, a hotărât să imite filmul. Nu e prima oară, și probabil nici ultima oară, când filme fără haz, dar cu efecte speciale impresionante, cobesc evenimente reale. Altădată, copiii din alte generații se întrebau dacă s-a întâmplat „în realitate” ce vedeau în filme; copiii din generația de astăzi se întreabă când se va întâmpla „în realitate” ce li se prezintă în filme.

...cântăreți muți, dar energici...

Se vehiculează și falsa idee că în sfera artei ar intra „concertele” (sau, mai precis, spectacolele) acelor „mimi” agitați, practicanți ai unei gimnastici psihedelice, incapabili de emisii vocale altele decât „MÂNUIȚELE SUS”.

Aici este locul în care se vede cel mai limpede preocuparea exagerată pentru ambalaj: de la calitățile fizice ale celor ce urmează să fie văzuți (și nu neapărat auziți), la hainele (mă rog, hăinuțele) puse cu grijă spre a nu acoperi prea mult părțile trupului, vânată de privirea spectatorilor, de la culorile părului inspirate, parcă, din cele ale semafoarelor la cerceii aninați pe te miri unde și farduri cu scilpici, ciorapi, pantofi și toate accesoriile, atât de multe, încât e de mirare că încap pe un corp atât de dezgolit, toate năvălesc în ochii oamenilor, de parcă muzica ar fi ceva de privit. Și se rulează, de la o apariție la alta, noi și noi costumații de îi e greu omului să mai recunoască vedetele; noroc că CD-ul care cântă în locul lor este tot ăla.

Vedetele de astăzi sunt clonele vedetei activiste din acele vremuri: sunt dornice să se exhibe și să dea indicații unui public neapărat idolatru. În rest: fac figurație, își dau importanță și sunt remarcabile pentru umorul lor involuntar.

Dacă ar fi să ne luăm doar după ce se vede pe ecranul televizorului, muzica s-ar afla într-o situație jalnică. Și

nu numai muzica.

...cere și ți se va da tot ce vor ei...

Pe ce „se bazează” cei care cred că știu ce vrea „publicul”? Cei din presă cred că toți oamenii gândesc ca ei și promovează ceea ce le place lor, ridicându-și gusturile la rang de etalon. Calitatea presei e dată de calitatea oamenilor care primesc un salariu de acolo și care se ascund în spatele „gustului publicului”. Prin puterea de penetrație și influențare a presei, lucrătorii de acolo își impun propriul gust de care, uneori, se jonează chiar și ei înșiși, fără să recunoască, ci invocă misteriosul „rating”.

E o cursă nebunească (în jos) după gustul publicului; iar „gustul publicului”, nesuținut de educație, nu se poate afla decât într-o prăbușire vertiginoasă.

Se invocă scuza că „se dă” ceea ce cere publicul. Dar cum să ceară bietul public „altceva”, când nu este testat cu „altceva”. Rătăcind printre canale, „publicul suveran” vede aceleași lucruri și înțelege că asta-i tot; ce „altceva” să ceară dacă lui i se spune (și el crede) că asta-i tot. I se bagă în cap ideea că „altceva” nu există; și ce om cu mintea întreagă cere ceva ce nu există?

Și în celelalte vremuri „partidul” ne spunea că tot ce se făcea, era întruparea dorințelor noastre, a poporului (publicul de astăzi) și că noi insistam să trăim în felul acela. La fel de ipocrită este și invocarea „ratingului” - această scuză pentru submediocritatea neasumată.

La ultima „acțiune” din „epoca de aur”, dedicată „cârmaciului”, pe stadionul 23 August, s-a produs un incident surprinzător și premonitoriu: când un actor declama „(...) la această măreață sărbătoare, pe Ceaușescu îl cinstim cum se cuvine”, S-A STINS LUMINA. Pană de curent. Bezna totală îl cinstea cum se cuvine pe „tovarășu”. Și pe soție. Și noi, sprijiniți de „rating”-ul măsurat științific, dăm publicului „ce cere”, ce i se cuvine. Și bezna se va lăsa. Și atunci veți putea orbecăi în voie CU MÂNUȚELE SUS! Prin „blocuri”.

Conf.dr.arh.Florin Biciușcă

este șef de atelier și șef de catedră la Universitatea de Arhitectură și Urbanism "Ion Mincu" din București. Este autorul a două volume apărute în colecția "Spații Imaginate" a Editurii Paideia. A câștigat prestigioase concursuri internaționale de arhitectură înainte de 1989 și a fost menționat la concursul internațional de urbanism București 2000 (1995). În 2002 a fost finalist la concursul pentru Catedrala Patriarhală din București.

